

TINDAK TUTUR ILOKUSI SAJRONE FILM "JACK" SUTRADHARA M. AINUN RIDHO

Rantiria Imas Ramadani

S-1 Jurusan Pendidikan Bahasa dan Sastra Daerah (Jawa), Fakultas Bahasa dan Seni,
Universitas Negeri Surabaya

rantiriaramadani16020114033@mhs.unesa.ac.id

Dr. Surana, S. S., M. Hum.

Dhosen Jurusan Pendidikan Bahasa dan Sastra Daerah (Jawa), Fakultas Bahasa dan Seni,
Universitas Negeri Surabaya

ABSTRAK

Tindak tutur ilokusi kalebu salah siji wujud tindak tutur sing asring digunakake ing sajrone panguripan bebrayan. Tindak tutur iki ngandhut daya kanggo nglakoni sawijine pakaryan tartamtu ing hubungane karo ngandharake sawijine tuturan. Utawa sing uga dianggep minangka tindak tutur kang ngandhut maksud sesambungan karo sapa sing dadi panutur, menyang sapa, kapan lan ana ngendi tuturan kuwi kedaden. Mula, idhidentifikasi ilokusi kudu mbiji panutur lan mitra tuture, kapan lan ana ngendi tuturan kuwi maeng kedaden, sarta medhia apa sing digunakake.

Punjer panliten iki yaiku ngrembag apa wae jinis, tujuwan lan konteks tindak tutur ilokusi sing ana sajrone *film* JACK sutradhara M. Ainun Ridho. Kanthi adhedhasar kasebut mula ancane panliten iki kanggo nuduhake lan njlentrehake jinis, tujuwan, lan konteks tindak tutur ilokusi kang ana sajrone *film* JACK. Paedah teoritis panliten kanggo nyengkuyung pangrembakane basa mligine ngenani ngelmu pragmatik uga menehi *sumbangsih* ing babagan tindak tutur ilokusi. Dene paedah praktis sing dikarepake saka panliten iki yaiku ngasilake wacan sing bisa nduweni aruh menyang para pamaca, mligine pamirsa sing seneng *film* JACK uga kanggo referensi panliten tindak tutur liyane supaya tambah cetha lan luwih jangkep ing tembe mburine.

Panliten tindak tutur iki kalebu panliten dheskriptif kualitatif. Dene teori kang digunakake yaiku teori tindak tutur ilokusi Searle. Panglumpukake dhata panliten iki migunakake metodhe simak yaiku teknik sadhap cathet. Cara njlentrehake lan nyuguhake dhata yaiku dhata saka *film* "JACK" digolong-golongake miturut jinise tindak tutur, tujuwan lan konteks tindak tutur ilokusi banjur dianalisis kanthi cara dheskriptif nggunakake metode panliten kualitatif dheskriptif. Jinis tindak tutur ilokusi sajrone film "JACK" yaiku (1) nuduhake/asertiff, (2) ngarahake/dhirektif, (3) ngawasi/komisif, (4) pangakon/ ekspresif. Tujuwan tindak tutur ilokusi sing kedaden yaiku saingan/kompetitif, maremake/konvivial, rerembagan/kolaboratif. Konteks tindak tutur ilokusi kaperang dadi konteks kontekstual, konteks aksional lan konteks psikologis.

Tembung Wigati : Tindak tutur ilokusi, jinis tindak tutur, tujuwan panutur, konteks tutur, *film* "JACK".

PURWAKA

1.1 Lelandhesan Panliten

Sajrone panguripan bebrayan basa banget pentinge, yaiku minangka piranti sing dimigunakake kanggo komunikasi supaya kagiyatan cecaturan antarane pawongan siji lan sijine bisa kalakon kanthi lancar. Cecaturan sing ana ing sajrone panguripan bebrayan akeh diangkat dadi crita-crita sing wujud tulis kaya dene cerkak, crita sambung lan novel. Saliyane sastra tulis, gegambarane panguripane manungsa uga digambarake liwat saperangan *film*. Cecaturan sajrone *film* kagambar saka dhialog-dhialog antarane paraga siji lan paraga liyane. Dhialog antara paraga iki uga digunakake kanggo nggambarake kahanan, swasana, lan wektu sing pengin digambarake dening sutradhara ing sajrone *film* sing disuguhake.

Basa ora bisa dipisahake saka manungsa lan nututi ing saben wektu pakaryane. (Samsuri. 1994:4). Mula, bisa dimangerteni yen basa minangka salah siji kabutuhan utama saka manungsa. Pakaryan sing dikarepake yaiku kagiyatan sing lumrahe dilakoni dening manungsa saben dina, wiwit saka tangi turu nalika isuk

nganti wengi wektune leren. Manungsa ora bakal bisa icul saka sing diarani basa. Panganggone basa saliyan liwat pacaturan kanthi cara langsung, ing jaman saiki bisa dianakake liwat saperangan medhia. Kaya dene medhia HP liwat SMS, WhatsApp, Line utawa kanthi cara telepon. Ora beda karo penayangan informasi, sing bisa dianakake ing medhia Televisi utawa Youtube. Informasi sing ana ora amung arupa pawarta, nanging arupa saperangan *sajian* sing bisa dijupuk amanate kaya serial drama, crita legendha lan anane *film* sing ditayangake sajrone Bioskop.

Bioskop minangka salah siji medhia elektronik sing nduweni peran penting utamane kanggo penayangan karya arupa *film-film* sing ngandhut informasi. Babagan iki kedaden amarga masyarakat ing jaman saiki luwih seneng nonton *film* ing bioskop tinimbang nggoleki pawarta sing ditayangake sajrone TV. Rata wae ora kagolong antarane pawongan tuwa, enom utawa bocah. Saliyane kuwi sing dadi alesan yaiku neng jerone *film* cecaturan sing digunakake luwih akeh variasine. Tlitine pengarang lan kreatifitas sutradhara sing bisa ndadekake tayangan *film* bisa luwih dadi wigati lan ngrembaka. Ora kliru yen sajrone *film* tindak tutur sing kedaden ora padha

lan ora samadyane amarga ana cecaketane karo angen-angen pengarang lan sutradhara. Tindak Tutur arupa analisis pragmatik, yaiku cabang ngelmu basa sing nganalisis ngenani basa saka aspek piguna aktuale. Tindak tutur iki bisa ditemokake sajrone *film* ing medhia elektronik arupa *bioskop*. Salah sijine yaiku *film* kanthi irah-irahan "JACK" sing disutradharai dening M. Ainun Ridho kanthi dhurasi 82 menit. *Film* iki ditayangake ing *bioskop* bebarengan sa-Indonesia wiwit tanggal 16 Mei 2019 nganti tanggal 3 Juni 2019.

Basa sing digunakake sajrone *film* "JACK" karya M. Ainun Ridho iki nggunakake basa Jawa utamane dhialek Jawa Timur Surabayan. Slaras karo panguripan sabendina ing dhaerah Surabaya, cecaturan kang kagambar asipat apa anane lan ceplas ceplos. Ora lali lan ora ninggalne ciri khas saka Surabaya dhewe karo "Cak-Cuk" lan pisuhan liyane. Anane *film* migunakake basa dhaerah utamane Basa Jawa dhewe isih arang utawa ora *familliar* ana kalangan bebrayan jaman *now*. Amung ana saperangan wae *film* basa Jawa sing bisa mlebu ing penayangan *bioskop*. *Film* "JACK" kalebu salah sijine *film* sing 90 persene nggunakake basa Jawa. M. Ainun Ridho minangka sutradhara saka *film* iki nduweni ancas supaya pawongan utamane wong kelairan Jawa bakal luwih wigati lan nduweni niat kanggo nglestarekake panganggone basa Jawa.

Alesan panliten iki yaiku adhedhasar saka saperangan pamikiran, antarane yaiku sepisan, amarga anane *bioskop* kang dadi salah siji medhia elektronik sing ngrembaka ing jaman saiki ana ing kalangan muda utamane. Tiket mlebu sing regane isih *terjangkau* iki ndadekake sapa wae seneng lan ora kabotan kanggo menyang *bioskop*. Saliyane iki, *bioskop* iki minangka medhia sing paling anyar utawa "*up to date*" kanggo penayangan per"*film*"an utamane ing Indonesia. Mula saka kuwi, *bioskop* dadi medhia penayangan kapisan sadurunge *film-film* kuwi bisa dideleng sajrone medhia liyane kayadene *TV*, *Youtube*, *Iflix* lan aplikasi penayangan liyane.

Kapindho yaiku *film* "JACK" iki kalebu *film* sing isih jarang ditemoni ing Indonesia. Amarga *film* iki migunakake sangang puluh persen basa Jawa sing disutradharai dening M. Ainun Ridho pawongan asli Surabaya. Saliyane crita sing apik, *film* iki uga nyuguhake panglipur lan andharan sing asipat menehi budi pakerti endi babagan sing becik lan sing ala ing saben panguripan, utamane ing kalangan bebrayan Jawa Surabayan dhewe. Saka pacaturan adhegan siji mbaka siji sing ana sajrone *film* "JACK" kang nggunakake Basa Jawa iki bisa ditliti tindak tutur ilokusine. Adhedhasar andharan kasebut, mula panulis bakal nindakake panliten ngenani "Tindak Tutur Ilokusi sajrone *Film* "JACK" Karya M Ainun Ridho".

1.2 Underan Panliten

Adhedhasar lelandhesan panliten ing dhuwur, mula punjere panliten kang bakal ditliti yaiku:

- (1) Kepriye wujud utawa jinis tindak tutur ilokusi kang digunakake sajrone *film* "JACK" Karya M. Ainun Ridho?

- (2) Apa tujuwane panutur sajrone tindak tutur ilokusi kang digunakake sajrone *film* "JACK" Karya M. Ainun Ridho?
- (3) Kepriye *konteks* tutur sajrone tindak tutur ilokusi kang digunakake sajrone *film* "JACK" Karya M. Ainun Ridho?

1.3 Ancase Panliten

Adhedhasar punjere panliten kasebut tujuwan panliten iki yaiku :

- (1) Njlentrehake wujud utawa jinis tindak tutur ilokusi kang digunakake sajrone *film* "JACK" Karya M. Ainun Ridho kang ditayangake sajrone *bioskop* sa-Indonesia.
- (2) Njlentrehake tujuwane panutur sajrone tindak tutur ilokusi kang digunakake sajrone *film* "JACK" Karya M. Ainun Ridho kang ditayangake sajrone *bioskop* sa-Indonesia.
- (3) Njlentrehake *konteks* tutur sajrone tindak tutur ilokusi kang digunakake sajrone *film* "JACK" Karya M. Ainun Ridho kang ditayangake sajrone *bioskop* sa-Indonesia.

1.4 Paedah Panliten

Asil panliten tembe muga bisa menehi saperangan paedah. Paedah ing kene bakal diperang dadi loro yaiku paedah kanthi teoritis lan paedah kanthi cara praktis kang bakal diandharake ing ngisor iki :

1.4.1 Paedah Teoritis

Panliten iki nduweni ancas supaya asile panliten iki bisa migunani tumrap pangrembakane ngelmu basa mligine ngelmu linguistik pragmatik lan ngelmu kabasan liyane. Panliten iki uga dikarepake bisa migunani ing pangrembakane kajian tindak tutur utamane ing tindak tutur ilokusi.

1.4.2 Paedah Praktis

Paedah praktis sing dikarepake bisa kagayuh saka panliten iki yaiku ngasilake wacan sing mengkone bisa nduweni aruh menyang para pamaca mligine pamirsa sing seneng *film* "JACK" lumantar jurnal ilmiah online, uga bisa kanggo referensi panliten tindak tutur liyane supaya tambah ngrembakake kajian tindak tutur kanthi luwih cetha lan luwih jangkep ing tembe mburine.

1.5 Watesan Tetembungan

Miturut irah-irahan saka panliten iki, mula tetembungan kang digunakake lan diwatesi yaiku kaya dene:

- (1) Tindak Tutur yaiku gejala individual asipat psikologis lan *keberlangsungane* ditemtokake menyang kabisane basa si panutur nalika ngadhepi kahanan tartamtu (Chaer lan Agustina, 2004:50). Bisa ditegesi yen kegiatan tata laku verbal sing dilakokake menyang panutur sajrone sawijine *interaksi*.
- (2) Tindak Ilokusi yaiku tindak nglakoni sawijine lakon sajrone ngandharake sawijine babagan (Leech, 2011:199). Panutur nduweni tanggung jawab kanggo nglakoni sawijine pakaryan sing selaras

karo sawijine bab sing dituduhake. Sajrone tindak tutur ilokusi kudu ana sawijine upaya utawa daya sing nggawe si penutur wajib nglakoni sawijine pakaryan. Kekuwatan sing ana sajrine tindak Ilokusi iki sing biasane diarani daya ilokusi.

- (3) Tindak Tutur Ilokusi yaiku tindak tutur sing ngandhut maksud sing ana sambung rapete karo sapa sing dadi panutur, menyang sapa, kapan lan ana ngendi. (Austin 1983:5-6).
- (4) *Film "JACK"* yaiku salah siji *film* karya M. Ainun Ridho sutradhara asli saka Surabaya sing tayang ing *bioskop* wiwit tanggal 16 Mei 2019 nganti tanggal 3 Juni 2019. *Film* iki kalebu *film bioskop* sing nggunakake sangang puluh persen basane basa Jawa. Basa sing digunakake yaiku basa Jawa Timuran utamane Surabayan. *Film* iki nyritakake perjuwangane paraga utama ing bidhang seni lan nggarap skripsi.
- (5) *Bioskop* saka basa Landa yaiku *bioscoop* asal saka basa Yunani *bios* (sing tegese urip) lan *skopos* (sing tegese ndeleng). Mula *bioskop* yaiku panggon kanggo ndeleng *pertunjukan film* kanthi migunakake *layar lebar*. Gambar didelengake menyang *layar lebar* migunakake *proyektor*. *Bioskop* wiwitan sing ana ing Indonesia ana ing Jl. Tanah Abang I, Jakarta Pusat ing Desember taun 1900. Sing saiki anane *bioskop* sumebar ana ing saperangan panggon mligine ing sajrone *mall-mall* ing Indonesia.

TINTINGAN KAPUSTAKAN

Tintingan kapustakan bakal njlentrehake ngenani konsep-konsep kanggo nлити tindak tutur ilokusi lan teori-teori ngenani tindak tutur. Andharan konsep kang dadi panyengkuyung kaya dene ing ngisor iki :

2.1 Panliten Saemper

Panliten saemper bakal ngandharake ngenani panliten-panliten sadurunge utawa panliten sing meh padha karo panliten sing arep diteliti. Kajian tindak tutur wis akeh banget diteliti dening mahasiswa ing Indonesia utamane mahasiswa jurusan basa lan sastra, panliten kang saemper yaiku :

Nia Fauziah (2010) kanthi irah-irahan "Tindak Tutur Masyarakat Jawa dan Madura Di Desa Jeruk Kecamatan Krian Kabupaten Sidoarjo". Minangka mahasiswa Jurusan Pendidikan Sastra Indonesia Universitas Negeri Surabaya. Asile panliten yaiku ngrembag ngenani tata laksanaane tindak tutur Lokusi, Ilokusi, lan Perlokusi sajrone panguripan bebrayan antarane masyarakat Madura lan Jawa ing Desa Jeruk Kecamatan Krian Sidoarjo lan ngrembug babagan ancas saka tuturane. Tuturan iki diteliti amarga nduweni pangribawa tumrap masyarakat Desa Jeruk kuwi dhewe.

Pristy Sepvita (2014) kanthi irah-irahan "Tindak Tutur dan Kesatuan Guru TK Pertiwi Tuban Dalam Proses Pembelajaran". Minangka mahasiswa angkatan 2010 ing Program Studi Pendidikan Bahasa dan Sastra Indonesia Jurusan Bahasa dan Sastra Indonesia Fakultas

Bahasa dan Seni Universitas Negeri Surabaya. Isi panliten iki yaiku ngasilake wawasan ngenani konsep kepriye tindak tutur guru TK Pertiwi nalika proses pasinaon lan menehi pangerten ngenani kesantunan guru TK Pertiwi nalika proses pasinaon ing kelas. Panliten iki dikarepake bisa nambahi kawruh ngenani pangrembakane wujud tindak tutur sajrone panguripan.

Wanda Anggraini (2015) kanthi irah-irahan "Analisis Gaya Bahasa dan Makna dalam Film L'Ecume Des Jours Karya Michel Gondry". Minangka mahasiswa Universitas Pendidikan Indonesia. Asile panliten iki yaiku njlentrehake ngenani gaya bahasa utawa lelewane basa sing ana sajrone film L'Ecume Des Jours karya Michel Gondry, lan makna sing ana sajrone gaya bahasa kasebut sarta panggunane kanggo pasinaon Francais des Medias. Panliten iki dianakake kanggo tambah pamacan ngenani pangrembakane ngelmu gaya bahasa lan makna utamane ing sajrone karya film. Minangka panliten saemper amarga padha-padha nлити bab kabasan lan ndadekake objek panliten arupa film.

Adhedhasar panliten-panliten sadurunge kuwi, bisa dimangerteni yen Tindak Tutur Ilokusi sajrone film "JACK" durung ana sing nате nлити lan prelu diteliti. Yen dibandhingake karo panliten sing wis ana sadurunge, panliten iki nduweni pepadhan lan uga nduweni pambada. Pepadhane yaiku panliten iki padha-padha ngrembag ngenani tindak tutur kang ana ing sajrone bebrayan nanging wujud ana ing sajrone film, adhedhasar isi tuturane panutur lan pananggape mitratutur banjur kekarone digayutake kanthi isi sing dikarepake. Pambadane karo panliten sadurunge yaiku ana ing objek panlitene. Dene objek sajrone panliten iki yaiku tuturan utawa dialog sajrone film "JACK". Panliten iki dipunjerake menyang tindak tutur ilokusi adhedhasar tuturan panutur lan konteks tutur.

2.2 Konsep-konsep Panliten

Bab iki bakal njlentrehake ngenani saperangan teori lan konsep sing digunakake minangka landhesan panliten. Teori kasebut yaiku teori sing gegayutan karo tindak tutur ilokusi kaya dene pangertene pragmatik, konsep, wilayah pragmatik, tindak tutur, konsep tindak tutur, jinis tindak tutur, lan jinis tindak tutur ilokusi.

2.2.1 Konsep Pragmatik

Pragmatik wiwitan dikenalake dening filosof Charless Moriss ing taun 1938. Bebarengan karo ngandharake ngenani ngelmu tandha (semiotic) Moriss uga ngandharake sajrone (Levinson, 1983:1) yen semiotik kaperang dadi telu bidhang kajian yaiku sintaksis, semantik lan pragmatik. Mula konsep umum pragmatik dhewe yaiku ketrampilan nggunakake basa miturut partisipan, topik cecaturan, situasi utawa kahanan panggonan dumadine cecaturan kasebut. (Chaer lan Agustin 1995:289). Mula sapa sing nglakoni pacaturan, ing ngendi, kapan lan ngapa bisa dadi pitakonan sing pas kanggo ngrembag ngenani ngelmu pragmatik kuwi dhewe.

Pragmatik minangka salah siji ngelmu sing gegayutan karo ngelmu liyane sing uga ngrembag basa lan faktor-faktor sing ana gegayutane karo panggunane

basa, kaya dene ngelmu filsafat basa, sociolinguistik, antropologi, antropologi lan linguistik (Nababan 1987). Saka ngelmu filsafat basa, pragmatik nyinaoni tindak tutur lan implikatur, saka sociolinguistik nyinaoni ngenani variasi basa, kabisaan komunikati, lan fungsi basa, saka antropologi pragmatik nyinaoni ngenani etika basa, lan faktor non verbal.

Adhedhasar andharan saka para ahli ing ndhuwur, bisa dijupuk dudutan yen pragmatik yaiku cabang linguistik sing nelaah ngenani makna tuturan kang dituturake panutur marang mitratutur bisa diteliti lumantar makna saka njaba utawa kanthi cara eksternal.

2.2.2 Konsep Tindak Tutur

Konsep teori tindak tutur nyakup bageyan semantik lan pragmatik andharane Abd. Syukur Ibrahim sajrone Kajian Tindak Tutur (1993:278). Ing kene bakal kaandharake ngenani pambédane semantik lan pragmatik sing slaras karo andharan sajrone Kongres Linguistik Internasional kaping 12 sajrone John Lyons lan Renate Bartsch. Miturut Lyons Semantik nduweni hubungan karo makna ukara sing didheskripsikake kanthi wujud gramatikal, kamangka pragmatik nduweni hubungan karo makna ujaran sing didheskripsikake miturut pigunane. Mula ora ana makna sing digawe dudutan saka posisi tembung utawa makna susunan ukara nalika ndheskripsikake. Malah-malah konsep utama sajrone semantik yaiku konsep kasunyatan ora bisa ditetepake tanpa referensi sajrone kahanan ujaran sing dadi alasan tuturan bisa kedaden. Mula bab sing kudu diwigati yaiku pragmatik pancen ngrembag ngenani makna tuturan kang gegayutan karo pigunane basa lan konteks tuturan.

Konsep umum tuturan yaiku kabisaan nggunakake basa miturut partisipan, topik cecaturan, kahanan lan panganggane tuturan kanthi dadi cecaturan (Chaer lan Agustina, 1995:289). Objek kajian pragmatik kang gegayutan karo panggunane basa adhedhasar kontek kang asring diaran minangka kajian pragmatik yaiku deiksis, presuposisi utawa praanggapan, tindak tutur, lan implikatur.

2.2.3 Wilayah Pragmatik

Wilayah pragmatik ngrembag ngenani unsur-unsur sing dikaji sajrone ngelmu pragmatik sing cakupane unsur isi komunikasi ujaran kang tatarane amba. Unsur-unsur kasebut yaiku :

- (1) Deiksis yaiku wujud basa sing nduweni ancas minangka panuduh sawijine bab utawa fungsi tartamtu ing sajabane basa (Sudaryat, 2006:132). Deiksis dhewe kaperang dadi enem jinis yaiku deiksis pesona, deiksis personal, deiksis lokatif, deiksis wacana, lan deiksis sosial.
- (2) Presuposisi utawa praanggapan yaiku sawijine pangira-ira sing gegayutan karo samubarang babagan sing ora bakal kedaden (kemustahilan) sing ngenani perkara proyeksi, utawa nggatekake samubarang bab kanthi maneka warna katrangan utawa penjelas (Sudaryat, 2006 : 136)
- (3) Tindak Tutur yaiku lelakon ujaran kang digunakake dening pangguna basa nalika komunikasi kedaden (Sudaryat, 2006:149)

- (4) Implikatur yaiku bab sing dimigunakake kanggo nerangake sawijine sing dikarepake dening panutur (Girce, 1975)

2.2.4 Tindak Tutur

Tindak tutur arupa analisis pragmatik, yaiku cabang ngelmu basa sing nganalisis ngenani basa saka aspek piguna aktuale. Mula kang bakal dirembag sajrone tindak tutur yaiku ngenani : pangerten tindak tutur, jinis-jinis tindak tutur, lan panggunane konteks sajrone tindak tutur. Tindak tutur (speech act) arupa perangan saka pragmatik sing nglibatake pamiwara, sing ngrungokake utawa panulis, pamaca sarta babagan sing lagi dirembag. Sajrone penerapan tindak tutur sing dimigunakake menyang saperangan disiplin ngelmu.

Teori tindak tutur wiwitane diandharake dening filosof Inggris, Jhon L. Austin ing taun 1995 ing Universitas Harvard kang diterbitake taun 1962. Kanthi irah-irahan "How to do things with words". Beda karo pamawas sadurunge kang diandharake dening Austin ing taun 1962 kang nyebatake yen pancen dhasar nalika pawongan ngandharake samubarang, dheweke uga nindakake samubarang. Sabanjure Austin merang tindak tutur dadi telung jinis yaiku tindak tutur lokusi, tindak tutur ilokusi lan tindak tutur Perlokusi. Searle ing taun 1975 nduweni pamawas yen unsur kang paling cilik sajrone komunikasi yaiku tindak tutur sing arupa menyatakan (micara), membuat pertanyaan (nggawe pitakonan), memberikan perintah (menehi prentah), menjelaskan (ngandharake), minta maaf (nyuwun sepura), mengucapkan selamat (ngucapake mangayubagya) lsp.

2.2.5 Jinis-Jinis Tindak Tutur

Gegayutan karo tuturan, Austin sajrone Rusminto (2010:22) merangake tindak tutur dadi telung jinis, yaiku tindak tutur lokusi, tindak tutur ilokusi, lan tindak tutur perlokusi. Saliyane kuwi Searle ing sajrone buku Speech Act: An Essay in The Philosophy o Language (1969,23-24) ngandharake yen kanthi cara pragmatis saora-orane ana telu jinis tindakan sing bisa diwiwti dening sawijine panutur, yaiku tindak lokusi (locutionary act), tindak ilokusi (illocutionary act), tindak perlokusi (perlocutionary act).

2.2.5.1 Tindak Tutur Lokusi

Tindak tutur ilokusi yaiku tindakan proposisi sing ana ing kategori ngandharake sawijine bab (an act saying somethings). Mula saka kuwi, sing diutamakake sajrone tindak ilokusi yaiku ngenani isi tuturan sing diuntapake menyang panutur. Wujud tindak lokusi yaiku tuturan-tuturan sing nduweni isi katrangan utawa ngenani sawijine bab. Leech sajrone Rusminto (2010:23) nyatakake yen tindak basa iki kurang luwih bisa dipadhakake karo sawijine tuturan ukara sing ngandhut makna lan acuan. Kaya ing tuladha :

- (1) Andi sinau maca
- (2) Klamine Suci reged banget

Kaloro ukara iki amung sadherma menehi informasi ngenani sawijine bab tanpa ana tedensi kanggo nglakoni sawijine pakaryan, apa maneh kanggo menehi pangaruh menyang mitratutur.

2.2.5.2 Tindak Tutur Ilokusi

Tindak tutur ilokusi yaiku tindak tutur sing ngandhut daya kanggo nglakoni sawijine pakaryan tartamtu ing hubungane karo ngandharake sawijine tuturan (an act of doing somethings in saying somethings). Tindakan kasebut kaya dene janji, nawani utawa putakonan sing ana sajrone tuturan, Moore sajrone Rusminto (2010:23) nyatakake yen tindak ilokusi yaiku tindak tutur sing kasunyatan utawa sing nyata di performasi kan sajrone tuturan, kaya janji sambutan, lan ukara wanti-wanti. Tindak tutur ilokusi uga dianggep tindak tutur sing ngandhut maksud sing ana sambung rapete karo sapa sing dadi panutur, menyang sapa, kapan lan ana ngendi. Indhentifikasi tindak ilokusi luwih angel tinimbang tindak lokusi, amarga tindak ilokusi kudu mbiji panutur lan mitratutur, kapan lan ana ngendi tuturan kuwi maeng kedaden, sarta medhia apa sing dimigunakake. Mula saka kuwi, tindak ilokusi arupa bageyan penting sajrone mangerteni tindak tutur. Kaya tuladha ngisor iki.

- (3) "Aku ora budhal acaramu wingi"

Tuturan ing dhata (3) aku ora budhal minangka tuturan sing ora amung menehi sawijine informasi wae nanging ana maksud lan ancas liya sing dikarepake dening panutur. Panutur kepengin ngandharake njaluk sepura menyang mitratutur merga ora isa budhal.

2.2.5.2.1 Jinis Tindak Tutur Ilokusi

Perangan saka Tindak Tutur Ilokusi miturut Searle sajrone Leech (1993: 163-165) perangan iki didhasari saka saperang kriteria utawa wujud, yaiku :

- (1) *Nuduhake/Asertif/Representatif (asertives)* : yaiku ilokusi sing ngiket panutur menyang kapeneran ngenani apa sing dituturake, perangan adhedhasar carane miturut Ibrahim (1993:17) yaiku nyatakake, menehi pamanggih/ngusulake, ngandharake, ngaturake, ngakoni, nyatakake ora, menehi ngerti, ngeyel. lan ngandhakake.
- (2) *Ngarahake/Direktif/Impositif (Directives)* : Ilokusi iki nduweni ancas ngasilake sawijine efek arupa tindakan mitratutur saka apa kang diandharake dening panutur. Ilokusi iki diperang adhedhasar carane miturut Ibrahim (1993:28-29) kaya dene: njaluk, takon, mrentah, menging, nglilani, nuturi, meling, mrayogakake.
- (3) *Ngawasi/Komisif (Commissive)* sajrone ilokusi iki akeh sithik ngiket menyang sawijine tumindak neng mangsa sangarepe. Perangan ngawasi adhedhasar carane miturut Leech sajrone Tarigan (2009:43) yaiku janji, nawani, semayan, manggakake, sumpah.
- (4) *Pangakon/Ekspresif/Evaluatif (Expressive)*: ancas ilokusi iki yaiku ngandharake utawa nguntapake sikap *psikologis* panutur menyang sawijine kahanan sing kesirat sajrone ilokusi. Perangane adhedhasar

isine miturut Leech sajrone Tarigan (2009:43) yaiku: njaluk pangapura, atur bela sungkawa, atur bagya harja, atur salam, atur panuwun, nampa, nampik, ngluputake, atur puji, pamit.

- (5) *Deklaratif/Establisif/Isbati (Declarations)* : asile ilokusi iki bakal ndadekake anane sesambungan antara isi karo realitas. Perangan jinis miturut Leech sajrone Tarigan (2009: 44) yaiku: pasrah, mecat, ngangkat (pegawe), menehi jeneng, menehi paukuman, ngecing, lan sapiturut.

2.2.5.2.2 Tujuan Tindak Tutur Ilokusi

Tujuan utawa ancas tindak tutur ilokusi yaiku panutur nduweni karep utawa maksud liya menyang mitratutur sajrone tuturan kasebut. Tindak tutur ilokusi uga nuweni daya pangaribawa menyang mitratutur. Karepe yaiku informasi kang dituturake dening panutur minangka wujud tumindak sajrone nindakake samubarang. Lumantar tuturan panutur kasebut, mula ancas saka tindak tutur ilokusi yaiku mitratutur bisa mangerteni apa isi saka tuturan panutur saengga mitratutur bisa mahami lan mangerteni satenane apa sing dikarepake dening panutur kasebut, supaya anane tuturan kuwi dadi landhesan kanggo mitratutur nindakake utawa pepeling sing mangaribawani tumrap mitratutur.

Leech (1983:104-105) nyatakake yen ancas ilokusi bisa diperang dadi papat jinis adhedhasar kepriye sesambungan fungsi-fungsi utawa ancas-ancas tuturan kasebut kanthi tujuan sosial sajrone ngrumat lan netepake sipat khurmat. Kapapat jinis tujuan ilokusi kasebut yaiku saingan/kompetitif, maremake/konvivial, rerembagan/kolaboratif, lan konklitif. Mula ing ngisor iki bakal dijlentrehake luwih cetha saka perangan tujuan tindak tutur ilokusi.

1. *Saingan/Kompetitif*
Tujuan *kompetitif* miturut Leech sajrone Oka (1993:162), tuturan sing kagolong sajrone ancas saingan/*kompetitif* yaiku tuturan sing ora sopan (*discourteous*). Sawijine tuturan bisa diaran ora sopan yen tuturan kasebut bisa ngrepotake, nyusahake, lan ngrugeni mitratutur. Tujuan ilokusi kompetitif yaiku saingan kanthi tujuan sosial, upamane : mrentah, njaluk, nuntun lan ngemis.
2. *Maremake/Konvivial*
Tujuan *konvivial* yaiku tuturan sing sopan utawa luwih nduweni tatakrama (*courteous*). *Kesopansantunan* ing kene nduweni wujud sing luwih positip sajrone nggoleki saperangan kesempatan kanggo nduweni sikap khurmat. Ancas utawa tujuan ilokusi maremake/*konvivial* sadalan karo tujuan sosial, upamane : nawani, ngundang, nyambut, nyapa, atur panuwun lan atur bagya (Tarigan, 2009:40)
3. *Rerembagan/Kolaboratif*
Tujuan *kolaboratif* miturut Leech sajrone Oka (1993:162), ancas ilokusi sajrone *kolaboratif* asipat netral utawa ora nggatekake utawa biasa-biasa wae menyang tujuan sosial. Panutur sajrone ngandharake tuturan dituju kanggo nyatakake,

nglapurake, ngumumake, lan nuduhake menyang mitratutur.

4. Konklitif

Tujuwan *konklitif* direncana kanggo nganakake utawa ndadekake *pelanggaran* amarga saka dhasare tujuwan *konklitif* kosok balen karo tujuwan sosial, yaiku ngincim, nuduh, mecat, nyumpah, nggetak, *mencerca* lan nyeneni (Tarigan, 2009:41)

2.2.5.3 Tindak Tutur Perlokusi

Tindak tutur perlokusi yaiku efek utawa dampak amarga tuturan panutur menyang mitratutur, saengga mitratutur nglakoni sawijine pakaryan adhedhasar isi tuturan. Levinson sajrone Rusminto (2010:23) ngandharake yen tindakan perlokusi luwih ngutamakake asil, amarga tindak tutur iki diarani kasil yen mitratutur nglakoni sawijine pakaryan sing dikarepake dening panutur. Tuladhane :

(4) “Ngombene adoh tenan”

Tuturan (4) “Ngombene adoh tenan” diandharake dening sawijine wong sing ora bisa njupuk sawijine ombenan. Ukara iki nduweni ilokusi menehi ngerti lan wujud tindak perlokusi sing nduweni kekarepan supaya mitratutur bakal njupukake ngombe kanggo mitratutur.

2.2.6 Film “JACK”

Film “JACK” yaiku *film* sing ditayangake ing bioskop se-Indonesia wiwit tanggal 16 Mei 2019 nganti tanggal 3 Juni 2019. *Film* karya M. Ainun Ridho iki minangka *film* karya wong Surabayan sing nganggo basa Jawa ing *mayoritas* dhialoge. Basa sing digunakake mligine basa Jawa Surabayan dhialek Jawa Timuran. Nanging uga ana variasi basa dening paraga sing ora bisa migunakake basa Jawa. Paraga ing *film* iki rata-rata asli wong kelairan Jawa kaya dene Eko Tralala, Ari Wibhisono, Grace Tie, Metty Endel, M. Chengho Djadi Gajalapo, Hengky Kusuma, Henny Soelistyowati, Aryudha Fasha, lan Gilang Pratama.

Crita kang di digambarake sajrone *Film* garapan M. Ainun Ridho iki yaiku nyritakake ngenani bocah kuliahlan etnis Arab sing nduweni jeneng Zaki/Jack sing diparagakake dening Arief Wibhisono sing kekancan raket karo bocah wadon keturunan Tionghoa sing jenenge Meyling sing diparagaake dening Grace Tie. Nanging kekancane ora diolehi saka kaloro kaluwargane. Saliyane kuwi uga nritakake anege paraga Zaki ngrampungne skripsi.

2.2.7 Konteks Tutur

Konteks tuturan minangka *latar belakang pengetahuan* kang dianggep diduweni lan disarujuki bareng-bareng dening panutur lan mitratutur tumrap apa sing dikarepake dening panutur ngenani tuturan tartamtu (Tarigan 2009:33). May sajrone Nadar (2013:3) ngandharake *konteks* minangka kahanan ligkungan sajrone teges sing amba sing bisa ndadekake mitratutur interaksi lan bisa mangerteni tuturan sing diandharake

dening panutur. Parret sajrone Andianto (2000:65) merang *konteks* dadi saperangan jinis, yaiku:

- Konteks kontekstual* ngenani *konteks* arupa *konteks* yaiku ambane tuturan sing ngasilake teks. *Konteks* iki arupa wong-wong, panggonan-panggonan, wujud-wujud, kedadeyan-kedadeyan, *fakta-fakta* lan sapiturute.
- Konteks Eksistensial* ngenani partisipan pawongan, wektu panggonan, kang ngiringi tuturan kasebut diduduhake kapan lan ana ngendi panggonane.
- Konteks Situasional* ngenani jinis aktor tartamtu kerangka sosial institusi sing amba lan umum kaya dene *pengadilan*, *rumah sakit*, *ruang kelas*, utawa liya-liyane ing panguripan sabendina kaya pasar, alasa lan nduweni pachelathon sing nduweni titikan sing beda.
- Konteks Aksional* ngenani tumindak, aksi utawa prilaku-prilaku *non verbal* kang ngiringi tuturan kaya dene : ngguyu, mbesengut, mandeng, mbusungake dhadha, lan sapiturute.

Konteks Psikologis ngenani kahanan psikis lan mental sing iring tuturan kayata : sedhih, bagya, nesu, semangat lan sapiturute.

METODHE PANLITEN

Bab III iki bakal ngandharake ngenani metodhe utawa tatacara sing dienggo nintingi panliten kanthi irah-irahan Tindak Tutur Ilokusi sajrone *film* “JACK” karya M. Ainun Ridho. Bakal kaandharake ngenani (1) ancangan panliten, (2) sumber dhata lan dhata, (3) instrumen panliten lan (4) tata cara panliten. Luwih cethane bakal kaandharake ing ngisor iki.

3.1 Ancangan Panliten

Ancangan panliten iki yaiku panliten *kualitatif* sing asipat *dheskriptif*. Panliten *kualitatif* yaiku prosedur panliten kang ngasilake dhata *dheskriptif* arupa tembung-tembung katulis utawa lisan saka pawongan-pawongan lan prilaku kang bisa dideleng (Bogdan lan Tailor sajrone Moleong, 2012:4) Mula dhata sajrone panliten iki yaiku diolehi saka dhialog *film* sing bakal diteliti. Pangumpulane dhata panliten iki migunakake metode simak. Uga ana pamawas Surana (2015:27) kanggo munjerake panliten bisa katindakake kanthi maneka method, yaiku (1) anane dhata, (2) analisis dhata, (3) nyuguhake asil analisis dhata.

Metodhe panliten diselarasake karo maksud lan ancas panliten Sudikan (2001:85). Mula sajrone panliten iki bakal nggunakake metode panliten *kualitatif* *dheskriptif* kanggo nggambarake kahanan kanthi luwih objektif. Panliten iki minangka tumindak ilmiah kanggo nglumpukake dhata lan panliten *kualitatif* minangka panliten sing nduweni maksud kanggo mangerteni kedadeyan apa wae sing bisa dirasakake subjek panliti.

Mula saka andharan ing ndhuwur panliten iki bakal nyuguhake dhata-dhata sing wis kasil di gatekake banjur ditulis adhedhasar jinis-jinis sing wis ditamtokake. Pungkasan, dhata-dhata kasebut bakal dianalisis kanthi munjerake *konteks* sosial sajrone tindak tutur. Panliten iki ngrembag tindak tutur ilokusi sajrone *film* “JACK” karya

M. Ainun Ridho. Sajrone panliten iki nduweni ancas loro bab sing nduweni gegayutan karo tindak tutur ilokusi. Kapisan sing diteliti yaiku ndheskripsikake tindak tutur ilokusi sajrone *film* "JACK" karya M. Ainun Ridho. Kaloro sing diteliti yaiku nggonceki maksud saka tindak tutur ilokusi sajrone *film* "JACK" karya M. Ainun Ridho.

3.2 Sumber Dhata

Sumber dhata *primer* minangka sumber dhata sing asale saka objek sing diteliti. Mula sumber *primer* yaiku dhata sing diolehi saka dhialog *film* "JACK" karya M. Ainun Ridho. Kanthi cara transkripsi saka tayangan *film* "JACK" karya M. Ainun Ridho ing sajrone *bioskop*. *Bioskop* minangka medhia elektronik jaman saiki sing didemeni dening masyarakat kanggo ndelok saperangan *film-film* sing kagolong isih anyar (lagi wae *rilis*) lan narik kawigaten kaya dene *film* "JACK" kang ditayangake wiwit tanggal 16 Mei 2019 nganti tanggal 3 Juni 2019.

3.3 Dhata

Dhata sing dimigunakake minangka dhata objek ana ing sajrone tindak tutur ilokusi yaiku diolehi saka sajrone *film* "JACK" karya M. Ainun Ridho. Dhata iki kajupuk saka transkrip pacaturan utawa dhialog-dhialog sing ana sajrone *film* "JACK" kuwi dhewe. Dhata arupa tuturan-tuturan sing kalebu ing peranan tindak tutur ilokusi saka dhialog para paraga sajrone dhialog ing *film* sing migunakake basa Jawa Surabayan Jawa Timuran.

3.4 Instrumen Panliten

Instrumen panliten minangka saperangan *alat* utawa piranti kanggo ngukur sawijine *fenomena alam* utawa sosial apa kang bakal diliti (Sugiyono 2012:202). Panliten iki nggunakake loro jinis instrumen yaiku instrumen utama minangka instrumen sing kudu ana lan wajib dianakake, lan instrument panyengkuyung minangka instrumen sing bisa menehi panyengkuyungan tumrap instrumen utama supaya bisa ngasilake asli kanthi cara maksimal sajrone panliten. Arikunto (2010:101) ngandharake yen instrumen yaiku alat biyantu kanggo nglumpukake dhata supaya gampang lan sistematis. Panliten iki nggunakake instrumen panliten yaiku :

- (1) Panliti yaiku pawongan sing nliti panliten kasebut. Paniliti minangka instrumen utama amarga panliti kuwi dhewe sing bakal nduweni pitakonan lan ancas ilmiah kanggo mangsuli pitakonan kanthi nglakoni panliten sing wis dipilih.
- (2) Laptop minangka instrumen panyengkuyung yaiku salah siji piranti sing digawe nggarap lan nganalisis dhata saka sajrone *film* "JACK" karya M. Ainun Ridho.
- (3) Piranti tulis tinulis sing digawe kanggo nulis cecaturan-cetaturan sing diperlokake. Piranti kanggo nulis iki uga kagolong instrument panyengkuyung.

3.5 Tata Carane Panliten

Tata cara panliten iki bakal kaperang dadi telung cara yaiku (1) tata cara nglumpukake dhata, (2) tata cara njlentrehake dhata, (3) tata cara ngandharake dhata

(Sudaryanto, 1986:62). Bakal kaandharake luwih primpen ana ing andharan ngisor iki.

3.5.1 Tata cara Nglumpukake Dhata

Miturut Arikuwanto sajrone Widyarini (2013:24) sajrone panliten kualitatif, teknik ngumpulake dhata sing utawam yaiku teknik *dokumentasi*. Teknik *dokumentasi* yaiku nggoleki dhata-dhata ngenani bab-bab sing arupa chatetan, transkrip, buku, kalawarti, prasasti lan liya-liyane. Teknik dokumentasi iki amung dimigunakake kanggo mangerteni gambaran kanthi cara umum perkara dhata-dhata sing sambung karo panliten iki. Saengga dhata sing ana bisa luwih dipercaya anane. Dokumen iki awujud tuturan sing wis asil ditranskrip saka adegan-adegan sajrone *film* "JACK" karya M. Ainun Ridho.

Pangumpulane dhata panliten iki migunakake methode simak Tatalaksanane metodhe simak sajrone panliten iki yaiku diwujudake liwat teknik dhasar : (1) Teknik Sadhap, panliti nyadhap cecaturan pangganggone basa sajrone dhialog *film* "JACK". (2) Dibacutake karo teknik lanjutan awujud: I : Teknik Simak Bebas Libat Cakap, kegiatan iki dileksanakake kanthi ora melu urun rembug nalika nyimak, panulis ora mlebu ing dhialog. Banjur ditutake teknik lanjutan II : Teknik cathet. kegiatan nyathet ngenani tuturan sing dituturake dening paraga sajrone *film* "JACK".

3.5.2 Tata cara Njlentrehake Dhata

Dhata sing ana banjur kudu ngliwati saperangan tata cara. Kaya dene kudu di golong-golongake miturut jinise tindak tutur adhedhasar wujud, tujuwan lan konteks tindak tutur ilokusi sajrone *film* "JACK" karya M. Ainun Ridho. Ing kene dhata bakal diklasifikasi lan dianalisis.

3.5.2.1 Klasifikasi Dhata

Klasifikasi bisa dilakoni nalika wis ana wujud transkripsi saka *film* sing bakal diteliti wujud dhata. Dhata sing wis dipilih sajrone transkripsi dhata banjur diklasifikasi adhedhasar punjere panliten. Klasifikasi iki dilakoni kanthi milah lan milih tembung utawa ukara sing ngandhut lan awujud tindak tutur ilokusi. Tuladhane cecaturan utawa dhialog sajrone *film* "JACK" karya M. Ainun Ridho.

- (1) Wak Dollah : Wadhuh, obate entek.
Hadah, ya wis,
Abi tak suku obat saiki lah.
Mariam : Hlo saiki kan Cap Go Meh Bi. Ya pasti tutup tokone. Kene tak pijeti dhisik ae lah.
Wak Dollah : Hloooo asam urat iku gak isok dipijet!.

Dhata ing ndhuwur kagolong tindak tutur ilokusi nuduhake nuturi. Ing dhata ndhuwur Wak Dollah minangka panutur nuduhake nuturi menyang Mariam minangka mitratutur yen asam urat ora kena dipijet kanthi ukara "Hloooo asam urat iku gak isok dipijet!"

lan kanthi cara kesirat nuduhake sawijine pengalaman sing tau dilakoni dening panutur lan supaya mitratutur ora mijet wong sing lagi lara asam urat. Kekarepan liya sing kasirat sajrone tuturan kuwi sing diaran tindak tutur ilokusi.

3.5.2.2 Analisis Dhata

Sawise nindakake klasifikasi dhata, dibacutake karo analisis dhata. Dhata sing wis digolong-golongake miturut jinise lan dipilih saperangan sing kalebu ing tindak tutur ilokusi mula banjur dianalisis kanthi cara dheskriptif. Nggunakake metode panliten kualitatif dheskriptif kanggo nggambarake kahanan kanthi luwih objektif. Kaya ing tuladha dhata ing ngisor iki.

- (2) Wak Dollah : Yak apa Cap Go Meh wingi? tutup gak wingi tokone?
 Pak Halim : Ya tutup Wak. aku wingi sibuk ngurusi Cap Go Meh. Barek anak bojoku.
 Wak Dollah : Untung wingi ana gak sida mreng.
 Wak Dollah : *Bagaimana Cap Go Meh kemarin? tutup tidak kemarin tokonnya?*
 Pak Halim : *Ya tutup Wak. aku sibuk mengurus Cap Go Meh. Bersama anak istriku.*
 Wak Dollah : *Untung kemarin aku tidak jadi kesini.*

Dhata (2) ditindakake dening panutur lanang, umure diwasa, status ekonomi sedhengan. Mitratutur lanang, umur diwasa, status ekonomi sedhengan. Sesambungan antarane kekarone yaiku kanca. Cecaturan kasebut kedaden ing toko obat mitratutur nalika panutur takon menyang mitratutur. Panutur lan mitratutur ngrembag ngenani kahanan tokone mitratutur ing wektu kepungkur. Mitratutur mangerteni apa karep tuturan sing diandharake panutur minangka kancane.

Dhata (2) nduweni teges yen tuturan kuwi kalebu tindak tutur ilokusi ngarahake/dhirektif takon. Amarga arupa tuturan sing ngasilake sawijine efek arupa tindakan mitratutur saka apa kang diandharake dening panutur lan wujud takon sawijine perkara. Tuturan kasebut minangka omongan saka panutur yaiku Wak Dollah nalika ngarahake takon menyang Pak Halim minangka mitratutur. Bisa dibuktekake ing ukara **“Yak apa Cap Go Meh wingi? tutup gak wingi tokone?”**. Saliyane kuwi tuturan kasebut dituturake kanthi swara jelas, teges, lan ana penekanan-penekanan ing sajrone tembung-tembung tartamtu, lan swasanane santai.

ANDHARAN

Sajrone andharan iki kaandharake dhata saka asile panliten. Dhata kang dijlentrehake trep karo punjere

panliten yaiku jinis, tujuwan lan konteks tindak tutur ilokusi sajrone film “JACK” karya M. Ainun Ridho. Dhata kang wis diandharake bakal dijlentrehake selaras karo pitakonan sing ana ing punjere panliten kaya dene ing ngisor iki.

4.1 Wujud utawa Jinis Tindak Tutur Ilokusi sajrone film “JACK” karya M. Ainun Ridho

Wujud utawa jinis tindak tutur ilokusi sajrone film “JACK” sing disutradharai dening M. Ainun Ridho yaiku saka dhialog-dhialog sajrone adhegan film sing wujud akeh kagolong sajrone tindak tutur ilokusi. Tindak tutur ilokusi kang diteliti sajrone film iki yaiku ana papat, yaiku tindak tutur ilokusi nuduhake/asertif, tindak tutur ilokusi ngarahake/direktif, tindak tutur ilokusi ngawasi/komisif, lan tindak tutur ilokusi pangakon/ekspresif. Luwih cethane bakal dijlentrehake ing ngisor iki.

4.1.1 Tindak Tutur Ilokusi Nuduhake/Asertif

Tindak tutur ilokusi nuduhake/asertif yaiku ilokusi sing ngiket panutur menyang kapeneran ngenani apa sing dituturake, perangan adhedhasar carane miturut Ibrahim (1993:17) yaiku nyatakake, menehi pamanggih/ngusulake, ngandharake, ngaturake, ngakoni, nyatakake ora, menehi ngerti, ngeyel. lan ngandhakake. Tindak tutur ilokusi nuduhake/asertif kang ana sajrone dhialog ing film “JACK” ana ing saperangan wujud. Kayata asil panliten ngisor iki.

4.1.1.1 Tindak Tutur Ilokusi Nuduhake/Asertif Nyatakake

- (1) Wak Dollah : Arek kok tambah cengkal kandhanane!
 Mariam : Jarna ta lah, Bi. Engko lak tangi- tangi dhewe. Abi dhisikan ae.
 Wak Dollah : *Anak kok tambah susah dibilangin!*
 Mariam : *Biar saja lah, Bi. Nanti kan bangun-bangun sendiri. Abi duluan saja.*

Dhata (1) ditindakake dening panutur lanang, umure diwasa, status ekonomi sedhengan. Mitratutur wadon, umur diwasa, status ekonomi sedhengan. Sesambungan antara kekarone yaiku bebojoan. Cecaturan kasebut kedaden ing omah wayah isuk arep subuh nalika panutur ngajak anake kanggo sholat nanging panutur mangkel merga anake angel gugahane lan ajakan sholat. Mitratutur mangerteni apa karep saka tuturan sing diandharake dening panutur minangka bojone.

Dhata (1) nduweni teges yen tuturan kuwi kalebu tindak tutur ilokusi nuduhake/asertif nyatakake. Amarga arupa tuturan sing ngiket panutur menyang kapeneran ngenani apa sing dituturake lan wujud nyatakake sawijine perkara. Tuturan kasebut minangka omongan saka panutur yaiku Wak Dollah nalika nuduhake nyatakake menyang Mariam minangka

mitratutur. Bisa dibuktekake ing ukara **"Arek kok tambah cengkal kandhanane!"**. Saliyane kuwi tuturan kasebut dituturake kanthi swara jelas, teges, lan ana penekanan-penekanan ing sajrone tembung-tembung tartamtu, lan swasanane gayeng.

4.1.1.2 Tindak Tutur Ilokusi Nuduhake/Asertif Menehi Pamanggih

- (2) Wak Dollah : Sajane lek urusan sembahyang gak isa ngono, Pak. Lek ana mara-mara matek sapasing ndungakna?
- Pak RT : Kan sik onok papat cacak mbakyune Zaki Cak.
- Wak Dollah : *Sebenarnya kalau urusan sembahyang tidak bisa seperti itu Pak. Kalau saya tiba-tiba mati siapa yang mendoakan?*
- Pak RT : *Kan masih ada empat kakak-kakaknya Zaki Cak.*

Dhata (2) ditindakake dening lanang, umur diwasa, status ekonomi sedhengan. Mitratutur lanang, diwasa, status ekonomi sedhengan. Sesambungan antarane kekarone yaiku kekancan. Cecaturan kasebut kedaden ing dalan menyang mesjid wayah meh subuh nalika kekarone arep sholat subuh bareng. Panutur lan mitratutur ngrembag ngenani kahanane anake panutur sing angel ajakane sholat. Mitratutur mangerteni karep tuturan sing diandharake panutur minangka kancane.

Dhata (2) nduweni teges yen tuturan kuwi kalebu tindak tutur ilokusi nuduhake/asertif menehi pamanggih, amarga arupa tuturan sing ngiket panutur menyang kapeneran ngenani apa sing dituturake lan wujud menehi pamanggih. Tuturan kasebut minangka omongan saka panutur yaiku Wak Dollah nalika menehi pamanggih menyang Pak RT minangka mitratutur. Bisa dibuktekake ing ukara **"Sajane lek urusan sembahyang gak isa ngono, Pak. lek ana mara-mara matek sapa sing ndungakna?"**. Saliyane kuwi tuturan kasebut dituturake kanthi swara jelas, teges, lan ana penekanan-penekanan ing sajrone tembung-tembung tartamtu, lan swasanane lagi serius.

4.1.1.3 Tindak Tutur Ilokusi Nuduhake/Asertif Ngandharake

- (3) Wak Dollah : Hmm lak mulai kurang ajar! Deloken tah mas ente, mbakyu ente. Kabeh wis mentas dadi uwong.
- Zaki : Ya tapi kan gak ndik kene.
- Wak Dollah : *Hmmm kan mulai kurang ajar! Lihatlah mas ente, mbakyu ente. Semua sudah selesai jadi orang.*
- Zaki : *Ya tapi kan tidak disini.*

Dhata (3) ditindakake dening panutur lanang, umure tuwa, status ekonomi sedhengan. Mitratutur lanang, umur rumaja, status ekonomi sedhengan. Sesambungan antarane kekarone yaiku bapak lan anak. Cecaturan kasebut kedaden ing toko "Abdullah Muslim Shop" wayah awan. Swasana panutur lagi mangkel menyang mitratutur sing angel dikandhani. Mitratutur mangerteni apa karep saka tuturan sing diandharake dening panutur minangka bapake.

Dhata (3) nduweni teges yen tuturan kuwi kalebu tindak tutur ilokusi nuduhake/asertif ngandharake. Amarga arupa tuturan sing ngiket panutur menyang kapeneran ngenani apa sing dituturake lan wujud ngandharake sawijine perkara. Tuturan kasebut saka panutur yaiku Wak Dollah nalika nuduhake ngandharake menyang Zaki minangka mitratutur. Bisa dibuktekake ing ukara **"deloken tah mas ente, mbakyu ente. Kabeh wis mentas dadi uwong."** Saliyane kuwi tuturan kasebut dituturake kanthi swara jelas, teges, lan ana penekanan ing sajrone tembung tartamtu, lan swasanane serius.

4.1.1.4 Tindak Tutur Ilokusi Nuduhake/Asertif Menehi Ngerti

- (4) Wak Dollah : Lapa ae Rek? Wis gak usah disingitna. Ababmu iku hlo wis mambu teka pucuk dalan. Ente iku bendina muendem ae!
- Jono : Sepurane Pak RT, Wak Dollah.
- Wak Dollah : *Kenapa saja Rek? Sudah nggak usah disembunyikan. Bau mulutmu itu lho sudah bau sampai ujung jalan. Kalian itu setiap hari muabuk saja!*
- Jono : *Maaf Pak RT, Wak Dollah.*

Dhata (4) ditindakake dening panutur lanang, umure tuwa, status ekonomi sedhengan. Mitratutur lanang, umur rumaja, status ekonomi sedhengan. Sesambungan antarane kekarone yaiku tangga. Cecaturan kasebut kedaden ing dalan ngarep pos rondha wayah meh subuh nalika panutur ngerti mitratutur lagi mendem bareng-bareng. Mitratutur mangerteni apa karep saka tuturan saka panutur minangka tanggane.

Dhata (4) nduweni teges yen tuturan kuwi kalebu tindak tutur ilokusi nuduhake/asertif menehi ngerti. Amarga arupa tuturan sing ngiket panutur menyang kapeneran ngenani apa sing dituturake lan wujud menehi ngerti sawijine perkara. Tuturan kasebut minangka omongan saka panutur yaiku Wak Dollah nalika nuduhake menehi ngerti menyang Zaki minangka mitratutur. Bisa dibuktekake ing ukara **"wis gak usah disingitna. ababmu iku hlo wis mambu teka pucuk dalan."** Saliyane kuwi tuturan kasebut dituturake kanthi swara jelas, teges, lan ana penekanan-penekanan ing sajrone tembung-tembung tartamtu, lan swasanane serius.

4.1.1.5 Tindak Tutur Ilokusi Nuduhake/Asertif Nyatakake Ora

(5)Wak Dollah : Woo dobol! Ente nuduh ana enome tukang mendem! Sing sopan ya barek wong tuwa. Tak gibeng koen!

Wak Dollah : Woo dobol! Kamu menuduh saya masa mudanya tukang mabuk! Yang sopan ya sama orang tua. Tak gibeng kamu!

Dhata (5) ditindakake dening panutur lanang, umure diwasa, status ekonomi sedhengan. Mitratatur lanang, umur rumaja, status ekonomi sedhengan. Sesambungan antarane kekarone yaiku tangga. Cecaturan kasebut kedaden ing dalan ngarep pos rondha wayah meh subuh nalika Wak Dollah lan Pak RT nemoni bocah mendem. Panutur lan mitratatur ngrembag ngenani pakulinan elek mendem sing kudu dilereni. Mitratatur mangerteni apa karep saka tuturan sing diandharake dening panutur minangka umine mitratatur.

Dhata (5) nduweni teges yen tuturan kuwi kalebu tindak tutur ilokusi nuduhake/asertif nyatakake ora. Amarga arupa tuturan sing ngiket panutur menyang kapeneran ngenani apa sing dituturake lan wujud nyatakake ora sawijine perkara. Tuturan kasebut saka panutur yaiku Wak Dollah nalika nuduhake nyatakake ora menyang bocah-bocah enom minangka mitratatur. Bisa dibuktekake ing ukara **“Woo dobol! Ente nuduh ana enome tukang mendem! Sing sopan ya barek wong tuwa. Tak gibeng koen!”**. Saliyane kuwi tuturan kasebut dituturake kanthi swara teges, lan swasanane serius.

4.1.1.6 Tindak Tutur Ilokusi Nuduhake/Asertif Ngeyel

(6) Zaki : Ya tapi kan gak ndik kene. Padha eling gak ambek Abi ambek Umi? Riyaya ae kadhang gak kober mudhik nang Surabaya.

Wak Dollah : Ente iku muesthi nglawan lek dikandhani!

Zaki : Ya tapi kan tidak disini. Pada ingat nggak sama Abi sama Umi? Hari raya aja kadang nggak sempat mudik ke Surabaya.

Wak Dollah : Kamu itu selalu ngelawan kalau dibilangin!

Dhata (6) ditindakake dening panutur lanang, umure rumaja, status ekonomi sedhengan. Mitratatur lanang, umur diwasa, status ekonomi sedhengan. Sesambungan antarane kekarone yaiku anak lan bapak. Cecaturan kasebut kedaden ing toko “Abdullah Muslim Shop” wayah awan nalika mitratatur mbandhingake panutur karo mas lan mbake sing wis padha sukses.

Panutur lan mitratatur ngrembag ngenani kahanan panutur sing ora lulus-lulus kuliah. Mitratatur mangerteni karep saka tuturan sing diandharake panutur minangka anake.

Dhata (6) nduweni teges yen tuturan kuwi kalebu tindak tutur ilokusi nuduhake/asertif ngeyel. Amarga arupa tuturan sing ngiket panutur menyang kapeneran ngenani apa sing dituturake lan wujud ngeyel sawijine perkara. Tuturan kasebut saka Zaki minangka panutur nalika nuduhake ngeyel menyang Wak Dollah minangka mitratatur. Bisa dibuktekake ing ukara **“Ya tapi kan gak ndik kene. Padha eling gak ambek Abi ambek Umi? Riyaya ae kadhang gak kober mudhik nang Surabaya.”**. Saliyane kuwi tuturan kasebut dituturake kanthi swara jelas, teges, lan swasanane serius.

4.1.2 Tindak Tutur Ilokusi Ngarahake/Dhirektif

Ngarahake/Direktif/Impositif (*Directives*) : Ilokusi iki nduweni ancas ngasilake sawijine efek arupa tindakan mitratatur saka apa kang diandharake dening panutur. Ilokusi iki diperang adhedhasar carane kaya dene: njaluk, takon, mrentah, menging, nglilani, nuturi, meling, mrayogakake. Tindak tutur ilokusi ngarahake/dhirektif kang ana sajrone dhialog ing *film* “JACK” ana ing saperangan wujud. Kayata ing asil panliten ngisor iki.

4.1.2.1 Tindak Tutur Ilokusi Ngarahake/Dhirektif Njaluk

(7) Pak Halim : Aku krungu teka Abimu jare awakmu seneng ndesain dan fotografi. boleh liat hasil-hasil karyamu? lek cocok engko tulung ewangana Meyling.

Pak Halim : Aku dengar dari Abimu katanya kamu senang ndesain dan fotografi. boleh liat hasil-hasil karyamu? kalau cocok nanti tolong bantu Meyling.

Dhata (7) ditindakake dening panutur lanang, umure diwasa, status ekonomi sedhengan. Mitratatur lanang, umur rumaja, status ekonomi sedhengan. Sesambungan antarane kekarone yaiku tangga. Cecaturan kasebut kedaden ing toko panutur wayah bengi nalika panutur njaluk tulung menyang mitratatur. Panutur lan mitratatur ngrembag ngenani rencana anake panutur sing arep rabi lan mbutuhake pambiyantu saka mitratatur. Mitratatur mangerteni apa karep saka tuturan sing diandharake dening panutur minangka kancane abine.

Dhata (7) nduweni teges yen tuturan kuwi kalebu tindak tutur ilokusi ngarahake/dhirektif njaluk. Amarga arupa tuturan sing ngasilake sawijine efek arupa tindakan mitratatur saka apa kang diandharake dening panutur lan wujud njaluk sawijine perkara. Tuturan kasebut minangka omongan saka panutur yaiku Pak Halim nalika ngarahake njaluk menyang Zaki minangka mitratatur. Bisa dibuktekake ing ukara **“Aku krungu teka**

Abimu jare awakmu seneng ndesain dan fotografi. boleh liat hasil-hasil karyamu? lek cocok engko tulung ewangana Meyling.”. Saliyane kuwi tuturan kasebut dituturake kanthi swara jelas, teges, lan swasanane santai.

4.1.2.2 Tindak Tutur Ilokusi Ngarahake/Dhirektif Takon

- (8) Wak Dollah : Yak apa Cap Go Meh wingi? Tutup gak wingi tokone?
- Pak Halim : Ya tutup Wak. aku wingi sibuk ngurus Cap Go Meh barek anak bojoku.
- Wak Dollah : *Bagaimana Cap Go Meh kemarin? Tutup tidak kemarin tokonya?*
- Pak Halim : *Ya tutup Wak. aku kemarin sibuk ngurusin Cap Go Meh sama anak istriku.*

Dhata (8) ditindakake dening panutur lanang, umure diwasa, status ekonomi sedhengan. Mitratutur lanang, umur diwasa, status ekonomi sedhengan. Sesambungan antarane kekarone yaiku kanca. Cecaturan kasebut kedaden ing toko mitratutur nalika panutur takon menyang mitratutur tutur. Panutur lan mitratutur ngrembag ngenani kahanane toko mitratutur wingine. Mitratutur mangerteni apa karep saka tuturan sing diandharake dening panutur minangka kancane.

Dhata (8) nduweni teges yen tuturan kuwi kalebu tindak tutur ilokusi ngarahake/dhirektif takon. Amarga arupa tuturan sing ngasilake sawijine efek arupa tindakan mitratutur saka apa kang diandharake dening panutur lan wujud takon sawijine perkara. Tuturan kasebut minangka omongan saka panutur yaiku Wak Dollah nalika ngarahake takon menyang Pak Halim minangka mitratutur. Bisa dibuktekake ing ukara “**Yak apa Cap Go Meh wingi? Tutup gak wingi tokone?**”. Saliyane kuwi tuturan kasebut dituturake kanthi swara jelas, teges, lan swasanane santai.

4.1.2.3 Tindak Tutur Ilokusi Ngarahake/Dhirektif Menging

- (9)Wak Dollah : Aja njaluk sepura mbarek ana! Njaluka sepura barek Gusti Allah! Joon, Jon. Iki dalane uwong budhal nang mesjid. Pantas tah mbok gawe mendem?
- Jono : Iya iya Wak Dollah. kaya gak tau enom ae.
- Wak Dollah : *Jangan minta maaf sama saya! Minta maaflah sama Gusti Allah! Joon, Jon. Ini jalannya orang berangkat ke masjid. Pantas kah kamu buat mabuk?*

Jono : *Iya iya Wak Dollah. Kaya nggak pernah muda aja.*

Dhata (9) ditindakake dening panutur lanang, umure diwasa, status pendhiahikan sedhengan. Mitratutur lanang, umur rumaja, status pendhidhikan sedhengan. Sesambungan antarane kekarone yaiku tangga. Cecaturan kasebut kedaden ing dalan dalan ngarep pos rondha wayah meh subuh nalika panutur menging panutur. Panutur lan mitratutur ngrembag ngenani pakulinan mendem. Mitratutur mangerteni apa karep saka tuturan sing diandharake dening panutur minangka tanggane.

Dhata (9) nduweni teges yen tuturan kuwi kalebu tindak tutur ilokusi ngarahake/dhirektif menging. Amarga arupa tuturan sing ngasilake sawijine efek arupa tindakan mitratutur saka apa kang diandharake dening panutur lan wujud menging sawijine perkara. Tuturan kasebut minangka omongan saka panutur yaiku Wak Dollah nalika ngarahake menging menyang Jono minangka mitratutur. Bisa dibuktekake ing ukara “**Aja njaluk sepura mbarek ana!**”. Saliyane kuwi tuturan kasebut dituturake kanthi swara jelas, teges, lan ana penekanan-penekanan ing sajrone tembung-tembung tartamtu, lan swasanane serius.

4.1.2.4 Tindak Tutur Ilokusi Ngarahake/Dhirektif Mrentah

- (10) Pak RT : Wis wis. Dhiluk engkas adzan. Ayo kabeh buyar, buyar.
- Bocah komplek : Inggih, Pak.
- Pak RT : *Sudah sudah. Nggak lama lagi adzan. Ayo semua buyar, buyar.*
- Bocah komplek : *Iya, Pak.*

Dhata (10) ditindakake dening panutur lanang, umure diwasa, status pendhiahikan dhuwur. Mitratutur lanang, umur rumaja, status pendhidhikan sedhengan. Sesambungan antarane kekarone yaiku tangga komplek. Cecaturan kasebut kedaden ing dalan ngarep pos rondha wayah meh subuh nalika panutur mrentah mitratutur kanggo buyar merga dhiluk ngkas wis adzan. Panutur lan mitratutur ngrembag ngenani adzan sing dhiluk engkas bakal keprungu. Mitratutur mangerteni apa karep tuturan sing diandharake dening panutur minangka tanggane.

Dhata (10) nduweni teges yen tuturan kuwi kalebu tindak tutur ilokusi ngarahake/dhirektif mrentah. Amarga arupa tuturan sing ngasilake sawijine efek arupa tindakan mitratutur saka apa kang diandharake dening panutur lan wujud mrentah sawijine perkara. Tuturan kasebut saka panutur yaiku Pak RT nalika ngarahake mrentah menyang bocah-bocah komplek minangka mitratutur. Bisa dibuktekake ing ukara “**Wis wis. dhiluk engkas adzan. Ayo kabeh buyar, buyar.**”. Saliyane kuwi tuturan kasebut dituturake kanthi swara jelas, teges, lan ana penekanan-penekanan ing sajrone tembung-tembung tartamtu, lan swasanane serius.

4.1.2.5 Tindak Tutur Ilokusi Ngarahake/Dhirektif Nuturi

(11) Pak RT : Lek kabeh uwong kaya pena iki Indonesia gak maju-maju, Cak. Wis ta lah jarna anak pena urip sesuai pilihane. Wong arek wis gerang kok, dheke pasti weruh endi sing apik endi sing elek.

Pak RT : *Kalau semua orang seperti kamu ini, Indonesia nggak maju-maju, Cak. Sudahlah, biarkan anak kamu hidup sesuai pilihannya. Wong anak sudah besar kok, dia pasti tau mana yang baik mana yang jelek.*

Dhata (11) ditindakake dening panutur lanang, umure diwasa, status ekonomi sedhengan. Mitratatur lanang, umur diwasa, status ekonomi sedhengan. Sesambungan antarane kekarone yaiku kekancan. Cecaturan kasebut kedaden ing pos rondha wayah bengi nalika panutur nuturi mitratatur kanggo ngejarake anake kanggo milih apa sing dikarepake. Panutur lan mitratatur ngrembag ngenani anake mitratatur. Mitratatur mangerteni apa karep saka tuturan sing diandharake dening panutur minangka kancane.

Dhata (11) nduweni teges yen tuturan kuwi kalebu tindak tutur ilokusi ngarahake/dhirektif nuturi. Amarga arupa tuturan sing ngasilake sawijine efek arupa tindakan mitratatur saka apa kang diandharake dening panutur lan wujud nuturi sawijine perkara. Tuturan kasebut saka panutur yaiku Pak RT nalika ngarahake nuturi menyang Wak Dollah minangka mitratatur. Bisa dibuktekake ing ukara **“Lek kabeh uwong kaya pena iki Indonesia gak maju-maju Cak. Wis ta lah jarna anak pena urip sesuai pilihane. Wong arek wis gerang kok, dheke pasti weruh endi sing apik endi sing elek.”**. Saliyane kuwi tuturan kasebut dituturake kanthi swara jelas, teges, lan ana penekanan-penekanan ing sajrone tembung-tembung tartamtu, lan swasanane serius.

4.1.3 Tindak Tutur Ilokusi Ngawasi/Komisif

Ngawasi/Komisif (*Commissive*) sajrone ilokusi iki akeh sithik ngiket menyang sawijine tumindak neng mangsa sangarepe. Perangan ngawasi adhedhasar carane yaiku janji, nawani, semayan, manggakake, sumpah. Tindak tutur ilokusi ngarahake/dhirektif kang ana sajrone dhialog ing *film* JACK ana ing saperangan wujud. Kayata ing asil panliten ngisor iki.

4.1.3.1 Tindak Tutur Ilokusi Ngawasi/Komisif Janji

(12) Zaki : Ya jenenge hobi! Wis talah, Bi tenang ae pasti kuliahku beres.

Wak Dollah : Beres yak apa?

Zaki : *Ya namanya hobi! Sudahlah, Bi. tenang saja pasti kuliahku beres.*

Wak Dollah : *Beres bagaimana?*

Dhata (12) ditindakake dening panutur lanang, umure rumaja, status pendhiahkan tinggi. Mitratatur lanang, umur diwasa, status ekonomi sedhengan. Sesambungan antarane kekarone yaiku anak lan bapak. Cecaturan kasebut kedaden ing toko “Abdullah Muslim Shop” nalika panutur menahi janji bakal gage lulus kuliah. Panutur lan mitratatur ngrembag ngenani lulus kuliahe panutur. Mitratatur mangerteni apa karep saka tuturan sing diandharake dening panutur minangka anake.

Dhata (12) nduweni teges yen tuturan kuwi kalebu tindak tutur ilokusi ngawasi/komisif janji. Amarga arupa tuturan sing akeh sithik ngiket menyang sawijine tumindak neng mangsa sangarepe lan wujud janji sawijine perkara. Tuturan kasebut minangka omongan saka panutur yaiku Zaki nalika ngawasi janji menyang Wak Dollah minangka mitratatur. Bisa dibuktekake ing ukara **“Wis talah, Bi tenang ae pasti kuliahku beres.”**. Saliyane kuwi tuturan kasebut dituturake kanthi swara jelas, teges, lan ana penekanan ing sajrone tembung tartamtu, lan swasanane serius.

4.1.3.2 Tindak Tutur Ilokusi Ngawasi/Komisif Nawani

(13) Mariam : Zaki, ayo maem Nak.
Zaki : Iya sik, Mi.

Mariam : *Zaki, ayo makan Nak.*
Zaki : *Iya sebentar, Mi.*

Dhata (13) ditindakake dening panutur wadon, umure diwasa, status ekonomi sedhengan. Mitratatur lanang, umur rumaja, status ekonomi sedhengan. Sesambungan antarane kekarone yaiku ibu lan anak. Cecaturan kasebut kedaden ing omah wayah bengi nalika panutur nawani mitratatur kanggo mangan bareng panutur. Mitratatur mangerteni apa karep saka tuturan sing diandharake dening panutur minangka ibune.

Dhata (13) nduweni teges yen tuturan kuwi kalebu tindak tutur ilokusi ngawasi/komisif nawani. Amarga arupa tuturan sing akeh sithik ngiket menyang sawijine tumindak neng mangsa sangarepe lan wujud nawani sawijine perkara. Tuturan kasebut minangka omongan saka panutur yaiku Mariam nalika ngawasi nawani menyang Zaki minangka mitratatur. Bisa dibuktekake ing ukara **“Zaki, ayo maem Nak.”**. Saliyane kuwi tuturan kasebut dituturake kanthi swara jelas, teges, lan ana penekanan-penekanan ing sajrone tembung-tembung tartamtu, lan swasanane santai.

4.1.3.3 Tindak Tutur Ilokusi Ngawasi/Komisif Semayan

(14) Zaki : Aja lali engko sore bukber ya!

Kadir, Aseng, Mat Soleh : Hallo? bukber ndik endi?

Zaki : Panggon biasane.

Zaki : *Jangan lupa nanti sore bukber ya!*

Kadir Aseng Mat Soleh

Zaki : *Hallo?bukber dimana?*
 : *Tempat biasanya.*

Dhata (14) ditindakake dening panutur lanang, umure rumaja, status pendhidikan tinggi. Mitratutur lanang, umur rumaja, status pendhidikan sedhengan. Sesambungan antarane kekarone yaiku kekancan. Cecaturan kasebut kedaden liwat telpon wayah awan nalika panutur semayan karo mitratutur. Panutur lan mitratutur ngrembag ngenani semayan kepethuk. Mitratutur mangerteni apa karep saka tuturan sing diandharake dening panutur minangka kancane.

Dhata (14) nduweni teges yen tuturan kuwi kalebu tindak tutur ilokusi ngawasi/komisif nawani. Amarga arupa tuturan sing akeh sithik ngiket menyang sawijine tumindak neng mangsa sangarepe lan wujud semayan sawijine perkara. Tuturan kasebut minangka omongan saka panutur yaiku Zaki nalika ngawasi semayan karo Kadir, Aseng lan Mat Soleh minangka mitratutur. Bisa dibuktekake ing ukara "**Aja lali engko sore bukber ya!**". Saliyane kuwi tuturan kasebut dituturake kanthi swara jelas, teges, lan ana penekanan-penekanan ing sajrone tembung-tembung tartamtu, lan swasanane sumringah.

4.1.4 Tindak Tutur Ilokusi Pangakon/Ekspresif

Pangakon/Ekspresif/Evaluatif (*Expressive*): ancas ilokusi iki yaiku ngandharake utawa nguntapake sikap psikologis panutur menyang sawijine kahanan sing kesirat sajrone ilokusi. Perangane miturut isine yaiku: njaluk pangapura, atur bela sungkawa, atur bagya harja, atur salam, atur panuwun, nampa, nampik, ngluputake, atur puji, pamit. Tindak tutur ilokusi pangakon,ekspresif kang ana sajrone dhialog ing film "JACK" ana ing saperangan wujud. Kayata ing asil panliten ngisor iki.

4.1.4.1 Tindak Tutur Ilokusi Pangakon/Ekspresif Njaluk Pangapura

(15) Jono : Sepurane Pak RT, Wak Dollah.
 Wak Dollah : Aja njaluk sepura mbarek ana! njaluka sepura barek Gusti Allah!
 Jono : *Maaf Pak RT, Wak Dollah.*
 Wak Dollah : *Jangan minta maaf sama saya! mintalah maaf kepada Gusti Allah!*

Dhata (15) ditindakake dening panutur lanang, umure rumaja, status pendhidikan sedhengan. Mitratutur lanang, umur diwasa, status pendhidikan sedhengan. Sesambungan antarane kekarone yaiku tangga. Cecaturan kasebut kedaden ing dalan ngarep pos rondha wayah isuk nalika mitratutur ngerteni panutur lan kanca-kancane mendem sing sabanjure panutur njaluk sepura menyang mitratutur. Mitratutur mangerteni apa karep tuturan sing diandharake panutur minangka tanggane.

Dhata (15) nduweni teges yen tuturan kuwi kalebu tindak tutur ilokusi pangakon/ekspresif njaluk pangapura. Amarga arupa tuturan sing ngandharake

utawa nguntapake sikap psikologis panutur menyang sawijine kahanan sing kesirat sajrone ilokusi lan wujud njaluk pangapura. Tuturan kasebut minangka omongan saka panutur yaiku Jono nalika pangakon njaluk pangapura menyang Wak Dollah lan Pak RT minangka mitratutur. Bisa dibuktekake ing ukara "**Sepurane Pak RT, Wak Dollah.**". Saliyane kuwi tuturan kasebut dituturake kanthi swara jelas, teges, lan swasanane serius.

4.1.4.2 Tindak Tutur Ilokusi Pangakon/Ekspresif Bagya

(16) Wak Dollah : Ahlamdulillah, anak ana lulus! Anak ana lulus! Umi! Zaki wisudha Mi!
 Mariam : Haaa? Serious? Ahlamdulillah!
 Wak Dollah : *Ahlamdulillah, anakku lulus! Anakku lulus! Umi! Zaki wisuda Mi!*
 Mariam : Haaa? Serious? Ahlamdulillah!

Dhata (16) ditindakake dening panutur lanang, umure diwasa, status pendhidikan sedhengan. Mitratutur wadon, umur diwasa, status pendhidikan sedhengan. Sesambungan antarane kekarone yaiku bebojoan. Cecaturan kasebut kedaden ing toko "Abdullah Muslim Shop" wayah awan nalika panutur oleh kabar yen anake lulus kuliah. Mitratutur mangerteni apa karep tuturan sing diandharake dening panutur minangka bojone.

Dhata (16) nduweni teges yen tuturan kuwi kalebu tindak tutur ilokusi pangakon/ekspresif bagya. Amarga arupa tuturan sing ngandharake utawa nguntapake sikap psikologis panutur menyang sawijine kahanan sing kesirat sajrone ilokusi lan wujud nguntapake rasa bagya. Tuturan kasebut omongan saka panutur yaiku Wak Dollah nalika pangakon bagya menyang Mariam minangka mitratutur. Bisa dibuktekake ing ukara "**Ahlamdulillah, anak ana lulus! anak ana lulus! Umi! Zaki wisudha Mi!**". Saliyane kuwi tuturan kasebut dituturake kanthi swara jelas, teges, lan swasanane sumringah.

4.1.4.3 Tindak Tutur Ilokusi Pangakon/Ekspresif Atur Salam

(17) Pak RT : Assalamu'alaikum, Cak Dollah.
 Wak Dollah : Wa'alaikumsalam, Pak RT.
 Pak RT : Zaki endi, Cak. Kok gak melok?
 Pak RT : *Assalamu'alaikum, Cak Dollah.*
 Wak Dollah : *Wa'alaikumsalam, Pak RT.*
 Pak RT : *Zaki mana, Cak. Kok nggak ikut?*

Dhata (17) ditindakake dening panutur lanang, umure diwasa, status pendhidikan dhuwur. Mitratutur lanang, umur diwasa, status pendhidikan sedhengan.

Sesambungan antarane kekarone yaiku kekancan. Cecaturan kasebut kedaden ing dalan menyang mesjid wayah meh subuh nalika panutur lan mitratatur budhal menyang mesjid kanggo sholat subuh. Panutur lan mitratatur ngrembug ngenani anake mitratatur Mitratatur mangerteni apa karep saka tuturan sing diandharake dening panutur minangka kancane.

Dhata (17) nduweni teges yen tuturan kuwi kalebu tindak tutur ilokusi pangakon/ekspresif atur salam. Amarga arupa tuturan sing ngandharake utawa nguntapake sikap psikologis panutur menyang sawijine kahanan sing kesirat sajrone ilokusi lan wujud ngaturake salam. Tuturan kasebut minangka omongan saka panutur yaiku Pak RT nalika pangakon atur salam menyang Wak Dollah minangka mitratatur. Bisa dibuktekake ing ukara **“Assalamualaikum, Cak Dollah.”**. Saliyane kuwi tuturan kasebut dituturake kanthi swara jelas, teges, lan swasanane santai.

4.1.4.4 Tindak Tutur Ilokusi Pangakon/Ekspresif Pamit

- (18) Meyling : *Mi, aku pergi dulu ya. Daaa.*
 Maria Chan : *Eh eh, mau kemana? Mey! Memey!*

Dhata (18) ditindakake dening panutur wadon, umure rumaja, status pendhidhikan dhuwur. Mitratatur wadon, umur diwasa, status pendhidhikan sedhengan. Sesambungan antarane kekarone yaiku anak lan ibu. Cecaturan kasebut kedaden ing klentheng wayah isuk nalika panutur pamit metu omah menyang mitratatur. Mitratatur mangerteni apa karep saka tuturan sing diandharake dening panutur minangka anake.

Dhata (18) nduweni teges yen tuturan kuwi kalebu tindak tutur ilokusi pangakon/ekspresif pamit. Amarga arupa tuturan sing ngandharake utawa nguntapake sikap psikologis panutur menyang sawijine kahanan sing kesirat sajrone ilokusi lan wujud pamit. Tuturan kasebut minangka omongan saka panutur yaiku Meyling nalika pangakon atur salam menyang Maria Chan minangka mitratatur. Bisa dibuktekake ing ukara **“Mi, aku pergi dulu ya. Daaa.”**. Saliyane kuwi tuturan kasebut dituturake kanthi swara jelas, teges, lan ana penekanan-penekanan ing sajrone tembung-tembung tartamtu, lan swasanane santai.

4.1.4.5 Tindak Tutur Ilokusi Pangakon/Ekspresif Panuwun

- (19) Zaki : *Nggih Pak RT, matur nuwun sampun nasehati.*
 Pak Rt : *Sip, ngono ae, lakonana apa sing mbok senengi.*
 Zaki : *Iya Pak RT, terimakasih sudah menasehati.*
 Pak Rt : *Sip, gitu aja, lakukan apa yang kau senangi.*

Dhata (19) ditindakake dening panutur lanang, umure rumaja, status ekonomi sedhengan. Mitratatur

lanang, umur diwasa, status ekonomi sedhengan. Sesambungan antarane kekarone yaiku tangga. Cecaturan kasebut kedaden ing mesjid wayah awan nalika panutur mari diwenehi wejangan dening mitratatur. Mitratatur mangerteni apa karep saka tuturan sing diandharake dening panutur minangka tanggane.

Dhata (19) nduweni teges yen tuturan kuwi kalebu tindak tutur ilokusi pangakon/ekspresif panuwun. Amarga arupa tuturan sing ngandharake utawa nguntapake sikap psikologis panutur menyang sawijine kahanan sing kesirat sajrone ilokusi lan wujud ngaturake panuwun. Tuturan kasebut minangka omongan saka panutur yaiku Zaki nalika pangakon panuwun menyang Pak RT minangka mitratatur. Bisa dibuktekake ing ukara **“matur nuwun sampun nasehati.”**. Saliyane kuwi tuturan kasebut dituturake kanthi swara jelas, teges, lan swasanane serius.

4.2 Tujuan Tindak Tutur Ilokusi sajrone film “JACK” karya M. Ainun Ridho

Tujuan tindak tutur ilokusi sajrone film “JACK” sing disutradharai dening M. Ainun Ridho bisa dideleng saka dhialog-dhialog sajrone adhegan film sing wujud akeh kagolong sajrone tindak tutur ilokusi. Ancas tindak tutur ilokusi kang diteliti sing mujudake ancas tindak tutur ilokusi lan ana ing sajrone film iki yaiku ana telu saka papat peragan tujuan yaiku, yaiku saingan/bersaing/kompetitif, maremake/menyenangkan/konvivial, rerembukan/kerjasama/kolaboratif, kejaba konklitif. Luwih cethane bakal dijlentrehake ing ngisor iki.

4.2.1 Tujuan Tindak Tutur Ilokusi Saingan/Kompetitif

Tujuan *kompetitif* miturut Leech sajrone (Oka, 1993: 162), tuturan sing kagolong sajrone ancas saingan/*kompetitif* yaiku tuturan sing ora sopan (*discourteous*). Sawijine tuturan bisa diaran ora sopan yen tuturan kasebut bisa ngrepotake, nyusahake, lan nggawe rugi mitratatur. Tujuan ilokusi kompetitif yaiku saingan kanthi tujuan sosial, upamane : mrentah, njaluk, nuntut lan ngemis. Tujuan tutur ilokusi saingan/*kompetitif* kang ana sajrone dhialog ing film “JACK” ana ing saperangan wujud. Kayata ing asil panliten ngisor iki.

4.2.1.1 Tujuan Tindak Tutur Ilokusi Saingan/Kompetitif Mrentah

- (20) Pak RT : *Wis wis. Dhiluk engkas adzan. Ayo kabeh buyar, buyar.*
 Bocah komplek : *Inggih, Pak.*
 Pak RT : *Sudah. Sudah. Tidak lama lagi adzan, ayo semua buyar, buyar.*
 Bocah komplek : *Iya, Pak.*

Dhata (20) ditindakake dening panutur lanang, umure diwasa, status pendhidhikan dhuwur. Mitratatur lanang, umur rumaja, status pendhidhikan sedhengan.

Sesambungan antarane kekarone yaiku tangga komplek. Cecaturan kasebut kedaden ing dalan ngarep pos rondha nalika panutur mrentah mitratutur kanggo buyar merga dhiluk ngkas wis adzan. Panutur lan mitratutur ngrembag ngenani adzan sing dhiluk engkas bakal keprungu. Mitratutur mangerteni apa karep saka tuturan sing diandharake dening panutur minangka tanggane.

4.2.1.2 Tujuwan Tindak Tutur Ilokusi Saingan/Kompetitif Njaluk

- (21) Pak Halim : Aku krungu teka Abimu jare awakmu seneng ndesain dan fotografi. boleh liat hasil-hasil karyamu? lek cocok engko tulung ewangana Meyling.
- Zaki : Maksudnya, Om?
- Pak Halim : Aku dengar dari Abimu katanya kamu senang ndesain dan fotografi. boleh liat hasil-hasil karyamu? kalau cocok nanti tolong bantu Meyling.

Dhata (21) ditindakake dening panutur lanang, umure diwasa, status ekonomi sedhengan. Mitratutur lanang, umur rumaja, status ekonomi sedhengan. Sesambungan antarane kekarone yaiku tangga. Cecaturan kasebut kedaden ing toko panutur nalika mitratutur tuku obat Cina panutur wayah bengi nalika panutur njaluk tulung menyang mitratutur. Panutur lan mitratutur ngrembag ngenani kahanan anake panutur sing arep rabi lan panutur mbutuhake pambiyantu saka mitratutur. Mitratutur mangerteni apa karep saka tuturan sing diandharake dening panutur minangka kancane abine.

4.2.1.3 Tujuwan Tindak Tutur Ilokusi Saingan/Kompetitif Nuntut

- (22) Wak Dollah : Sajane lek urusan sembahyang gak isa ngono, Pak. Lek ana mara-mara matek sapa sing ndungakna?
- Pak RT : Kan sik onok papat cacak mbakyune Zaki.
- Wak Dollah : Sebenarnya kalau urusan sembahyang tidak bisa seperti itu Pak. Kalau saya tiba-tiba mati siapa yang mendoakan?
- Pak RT : Kan masih ada empat kakak-kakak Zaki.

Dhata (22) ditindakake dening panutur lanang, umure diwasa, status ekonomi sedhengan. Mitratutur lanang, umur diwasa, status ekonomi sedhengan. Sesambungan antarane kekarone yaiku kekancan. Cecaturan kasebut kedaden ing dalan menyang mesjid

wayah meh subuh nalika panutur ngrembug ngenani anake sing angel kandhanane ing perkara sembahyang. Mitratutur mangerteni apa karep saka tuturan sing diandharake dening panutur minangka kancane panutur.

4.2.2 Tujuwan Tindak Tutur Ilokusi Maremake/Konvivial

Tujuwan konvivial yaiku tuturan sing sopan utawa luwih nduweni tatakrama (*courteous*). Kesopansantunan ing kene nduweni wujud sing luwih positip sajrone nggoleki saperangan kesempatan kanggo nduweni sikap khurmat. Ancas utawa tujuwan ilokusi maremake/konvivial sadalan karo tujuwan sosial, upamane : nawani, ngundang, nyambut, nyapa, atur panuwun lan atur bagya (Tarigan, 2009:40). Tujuwan tutur ilokusi maremake/konvivial kang ana sajrone dhialog ing film "JACK" ana ing saperangan wujud. Kayata ing asil panliten ngisor iki.

4.2.2.1 Tujuwan Tindak Tutur Ilokusi Maremake/Konvivial Nawani

- (23) Mariam : Zaki, ayo maem Nak.
Zaki : Iya sik, Mi.
- Mariam : Zaki, ayo makan Nak.
Zaki : Iya sebentar, Mi.

Dhata (23) ditindakake dening panutur wadon, umure diwasa, status ekonomi sedhengan. Mitratutur lanang, umur rumaja, status ekonomi sedhengan. Sesambungan antarane kekarone yaiku ibu lan anak. Cecaturan kasebut kedaden ing kamar omah wayah bengi nalika panutur nawani mitratutur kanggo mangan bareng panutur. Mitratutur mangerteni apa karep saka tuturan sing diandharake dening panutur minangka ibune panutur.

Dhata (23) nduweni teges yen tuturan kuwi kalebu tindak tutur ilokusi kanthi tujuwan maremake nawani. Amarga arupa tuturan sing tuturan sing sopan utawa luwih nduweni tatakrama (*courteous*) lan wujud nawani sawijine perkara. Tuturan kasebut minangka omongan saka panutur yaiku Mariam nalika ngawasi nawani menyang Zaki minangka mitratutur. Bisa dibuktekake ing ukara "**Zaki, ayo maem Nak.**". Saliyane kuwi tuturan kasebut dituturake kanthi swara jelas, teges, lan ana penekanan-penekanan ing sajrone tembung-tembung tartamtu, lan swasanane santai.

4.2.2.2 Tujuwan Tindak Tutur Ilokusi Maremake/Konvivial Ngundang

- (24) Zaki : Aja lali engko sore bukber ya!
Zaki : Panggon biasane.
Kadir Aseng Mat Soleh : Oke sip, siyap!
- Zaki : Jangan lupa nanti sore bukber ya!
Zaki : Tempatkan biasanya.
Kadir Aseng Mat Soleh : Oke sip, siap!

Dhata (24) ditindakake dening panutur lanang, umure rumaja, status pendhidikan tinggi. Mitratur lanang, umur rumaja, status pendhidikan sedhengan. Sesambungan antarane kekarone yaiku kekancan. Cecaturan kasebut kedaden ing telpon nalika panutur ngundang mitratutur ing sawijine acara. Mitratur mangerteni apa karep saka tuturan sing diandharake dening panutur minangka kancane.

Dhata (24) nduweni teges yen tuturan kuwi kalebu tindak tutur ilokusi kanthi tujuwan maremake nawani. Amarga arupa tuturan sing tuturan sing sopan utawa luwih nduweni tatakrama (*courteous*) lan wujud ngundang sawijine perkara. Tuturan kasebut minangka omongan saka panutur yaiku Zaki nalika maremake ngundang menyang Kadir, Aseng lan Mat Soleh minangka mitratutur. Bisa dibuktekake ing ukara **“Aja lali engko sore bukber ya!”**. Saliyane kuwi tuturan kasebut dituturake kanthi swara jelas, teges, lan ana penekanan-penekanan ing sajrone tembung-tembung tartamtu, lan swasanane sumringah.

4.2.2.3 Tujuan Tindak Tutur Ilokusi Maremake/Konvivial Nyapa

- (25) Pak RT : Assalamu'alaikum, Cak Dollah.
 Wak Dollah : Wa'alaikumsalam, Pak RT.
 Pak RT : Zaki endi, Cak. Kok gak melok?
 Pak RT : Assalamu'alaikum, Cak Dollah.
 Wak Dollah : Wa'alaikumsalam, Pak RT.
 Pak RT : Zaki mana, Cak. Kok nggak ikut?

Dhata (25) ditindakake dening panutur lanang, umure diwasa, status pendhidikan dhuwur. Mitratur lanang, umur diwasa, status pendhidikan sedhengan. Sesambungan antarane kekarone yaiku kekancan. Cecaturan kasebut kedaden ing dalan menyang mesjid wayah meh subuh nalika panutur lan mitratutur budhal kanggo sholat subuh. Mitratur mangerteni apa karep saka tuturan sing diandharake dening panutur minangka kancane.

Dhata (25) nduweni teges yen tuturan kuwi kalebu tindak tutur ilokusi kanthi tujuwan maremake nyapa. Amarga arupa tuturan sing tuturan sing sopan utawa luwih nduweni tatakrama (*courteous*) lan wujud nyapa. Tuturan kasebut saka panutur yaiku Pak RT nalika maremake nyapa menyang Wak Dollah minangka mitratutur. Bisa dibuktekake ing ukara **“Assalamu'alaikum. Cak Dollah.”**. Saliyane kuwi tuturan kasebut dituturake kanthi swara jelas, teges, lan swasanane santai.

4.2.2.4 Tujuan Tindak Tutur Ilokusi Maremake/Konvivial Atur Panuwun

- (26) Zaki : Nggih Pak RT, matur nuwun sampun nasehati.

Pak Rt : Sip, ngono ae, lakonana apa sing mbok senengi. Sing penting tetep njaga akhlak. assalamu'alaikum.

Zaki : Wa 'alaikum salam.

Zaki : Iya Pak RT, terimakasih sudah menasehati.

Pak Rt: Sip, begitu saja, lakukan apa yang kamu sukai. Yang penting tetap menjaga akhlak. Assalamu'alaikum.

Zaki : Wa 'alaikum salam.

Dhata (26) ditindakake dening panutur lanang, umure rumaja, status ekonomi sedhengan. Mitratur lanang, umur diwasa, status ekonomi sedhengan. Sesambungan antarane kekarone yaiku tangga. Cecaturan kasebut kedaden ing mesjid wayah awan nalika panutur mari diwenehi wejangan dening mitratutur. Mitratur mangerteni apa karep saka tuturan sing diandharake dening panutur minangka tanggane.

Dhata (26) nduweni teges yen tuturan kuwi kalebu tindak tutur ilokusi kanthi tujuwan maremake nyapa. Amarga arupa tuturan sing tuturan sing sopan utawa luwih nduweni tatakrama (*courteous*) lan wujud ngaturake panuwun. Tuturan kasebut minangka omongan saka panutur yaiku Zaki nalika maremake atur panuwun menyang Pak RT minangka mitratutur. Bisa dibuktekake ing ukara **“matur nuwun sampun nasehati.”**. Saliyane kuwi tuturan kasebut dituturake kanthi swara jelas, teges, lan ana penekanan-penekanan ing sajrone tembung-tembung tartamtu, lan swasanane serius.

4.2.2.5 Tujuan Tindak Tutur Ilokusi Maremake/Konvivial Atur Bagya

- (27) Wak Dollah : Ahlamdulillah, anak ana lulus! Anak ana lulus! Umi! Zaki wisudha Mi!
 Mariam : Haaa? Serius? Ahlamdulillah! Selamat ya, Nak! Kapan acara wisudhane?
 Wak Dollah : Ahlamdulillah, anakku lulus! Anakku lulus! Umi! Zaki wisuda Mi!
 Mariam : Haaa? Serius? Ahlamdulillah! Selama ya, Nak! Kapan acara wisudhanya?

Dhata (27) ditindakake dening panutur lanang, umure diwasa, status pendhidikan sedhengan. Mitratur wadon, umur diwasa, status pendhidikan sedhengan. Sesambungan antarane kekarone yaiku bebojoan. Cecaturan kasebut kedaden ing toko “Abdullah Muslim Shop” wayah awan nalika panutur oleh kabar yen anake lulus kuliah. Mitratur mangerteni apa karep saka tuturan sing diandharake dening panutur minangka bojone.

Dhata (27) nduweni teges yen tuturan kuwi kalebu tindak tutur ilokusi kanthi tujuwan maremake nyapa. Amarga arupa tuturan sing tuturan sing sopan utawa luwih nduweni tatakrama (*courteous*) lan wujud nguntapake rasa bagya. Tuturan kasebut omongan saka panutur yaiku Wak Dollah nalika maremake bagya menyang Mariam minangka mitratutur. Bisa dibuktekake ing ukara "**Ahlamdulillah, anak ana lulus! anak ana lulus! Umi! Zaki wisudha Mi!**". Saliyane kuwi tuturan kasebut dituturake kanthi swara jelas, teges, lan swasanane sumringah.

4.2.3 Tujuwan Tindak Tutur Ilokusi Rerembagan/*Kolaboratif*

Tujuwan *kolaboratif* miturut Leech sajrone Oka (1993: 162), ancas ilokusi sajrone *kolaboratif* asipat netral utawa ora nggatekake utawa biasa-biasa wae menyang tujuwan sosial. Panutur sajrone ngandharake tuturan dituju kanggo nyatakake, nglapurake, ngumumake, lan nuduhake menyang mitratutur. Tujuwan tutur ilokusi rerembagan/*kolaboratif* kang ana sajrone dhialog ing film "JACK" ana ing saperangan wujud. Kayata ing asil panliten ngisor iki.

4.2.3.1 Tujuwan Tindak Tutur Ilokusi Rerembagan/*Kolaboratif* Nyatakake

(28) Wak Dollah : Arek kok tambah cengkal kandhanane!

Mariam : Jarna ta lah, Bi. Engko lak tangi tangi dhewe. Abi dhisikan ae.

Wak Dollah : *Anak kok tambah susah dibilangin!*

Mariam : *Biar saja lah, Bi. Nanti kan bangun-bangun sendiri. Abi duluan saja.*

Dhata (28) ditindakake dening panutur lanang, umure tuwa, status ekonomi sedhengan. Mitratutur wadon, umur uga tuwa, status ekonomi sedhengan. Sesambungan antarane kekarone yaiku bebojoan. Cecaturan kasebut kedaden ing omah wayah meh subuh nalika panutur ngajak anake kanggo sholat subuh lan panutur mangkel karo anake sing angel dikandhani lan mitratutur mangerteni karep saka tuturan sing diandharake dening panutur minangka bojone.

Dhata (28) nduweni teges yen tuturan kuwi kalebu tindak tutur ilokusi kanthi tujuwan rerembagan/*kolaboratif* nyatakake. Amarga arupa tuturan sing asipat netral utawa ora nggatekake utawa biasa-biasa wae menyang tujuwan sosial lan wujud nyatakake sawijine perkara. Tuturan kasebut minangka omongan saka panutur yaiku Wak Dollah nalika rerembagan nyatakake menyang Mariam minangka mitratutur. Bisa dibuktekake ing ukara "**Arek kok tambah cengkal kandhanane!**". Saliyane kuwi tuturan kasebut dituturake kanthi swara jelas, teges, lan ana penekanan-penekanan ing sajrone tembung-tembung tartamtu, lan swasanane serius.

4.2.3.2 Tujuwan Tindak Tutur Ilokusi Rerembagan/*Kolaboratif* Menahi Ngerti

(29) Wak Dollah : Lapa ae Rek? Wis gak usah disingitna. Ababmu iku hlo wis mambu teka pucuk dalan. Ente iku bendina muendem ae!

Jono : Sepurane Pak RT, Wak Dollah.

Wak Dollah : *Kenapa saja Rek? Sudah nggak usah disembunyikan. Bau mulutmu itu lho sudah bau sampai ujung jalan. Kalian itu setiap hari muabok saja!*

Jono : *Maaf Pak RT, Wak Dollah.*

Dhata (29) ditindakake dening panutur lanang, umure tuwa, status ekonomi sedhengan. Mitratutur lanang, umur rumaja, status ekonomi sedhengan. Sesambungan antarane kekarone yaiku tangga. Cecaturan kasebut kedaden ing dalan ngarep pos rondha wayah meh subuh nalika panutur ngerti mitratutur lagi mendem bebarengan lan mitratutur mangerteni apa karep saka tuturan sing diandharake dening panutur minangka bapake.

Dhata (29) nduweni teges yen tuturan kuwi kalebu tindak tutur ilokusi kanthi tujuwan rerembagan/*kolaboratif* menahi ngerti. Amarga arupa tuturan sing asipat netral utawa ora nggatekake utawa biasa-biasa wae menyang tujuwan sosial lan wujud menahi ngerti sawijine perkara. Tuturan kasebut saka panutur yaiku Wak Dollah nalika rerembagan menahi ngerti menyang Zaki minangka mitratutur. Bisa dibuktekake ing ukara "**wis gak usah disingitna. ababmu iku hlo wis mambu teka pucuk dalan.**". Saliyane kuwi tuturan kasebut dituturake kanthi swara jelas, teges, lan ana penekanan ing sajrone tembung tartamtu, lan swasanane serius.

4.3 Konteks Tindak Tutur sajrone film "JACK" karya M. Ainun Ridho

Konteks tuturan minangka *latar belakang pengetahuan* kang dianggep diduweni lan disarujuki bareng-bareng dening panutur lan mitratutur tumrap apa sing dikarepake dening panutur ngenani tuturan tartamtu (Tarigan 2009:33). May sajrone Nadar (2013:3) ngandharake *konteks* minangka kahanan ligkungan sajrone teges sing amba sing bisa ndadekake mitratutur interaksi lan bisa mangerteni tuturan sing diandharake panutur. Parret sajrone Andianto (2000:65) merang *konteks* dadi saperangan jinis, yaiku: *Konteks kontekstual*, *Konteks Eksistensial*, *Konteks Situasional*, *Konteks Aksional* lan *Konteks Psikologis*. Konteks tindak tutur ilokusi kang kedaden ana ing film "JACK" amung ana saperangan. Luwih cethane bakal dijlentrehake ing ngisor iki.

4.3.1 Konteks kontekstual

Ngenani konteks arupa konteks yaiku ambane tuturan sing ngasilake teks. Konteks iki arupa wong-wong, panggonan-panggonan, wujud-wujud, kedadeyan-kedadeyan, *fakta-fakta* lan sapiturute.

4.3.1.1 Konteks Kontekstual Papan Panggonan

(30) Wak Dollah : Aja njaluk sepura mbarek ana! Njaluka sepura barek Gusti Allah! Joon, Jon. Iki dalane uwong budhal nang mesjid. Pantes tah mbok gawe mendem?

Jono : Iya iya Wak Dollah. kaya gak tau enom ae.

Wak Dollah : *Jangan minta maaf sama saya! Minta maaf lah sama Gusti Allah! Joon, Jon. Ini jalannya orang berangkat ke masjid. Pantes kah kamu buat mabuk?*

Jono : *Iya iya Wak Dollah. Kaya nggak pernah muda aja.*

Dhata (30) ditindakake dening panutur lanang, umure diwasa, status pendhikihikan sedhengan. Mitratutur lanang, umur rumaja, status pendhidhikan sedhengan. Sesambungan antarane kekarone yaiku tangga. Cecaturan kasebut kedaden ing dalan ngarep pos rondha nalika panutur menging mitratutur kanggo njaluk sepura menyang panutur. Panutur lan mitratutur ngrembag ngenani alane pakulinan mendem. Mitratutur mangerteni apa karep saka tuturan sing diandharake dening panutur minangka tanggane.

Dhata (30) nduweni teges yen tuturan kuwi nduweni konteks kontekstual papan panggonan. Amarga arupa tuturan sing nggambarake sawijine tuturan kanthi ngasilake teks adhedhasar kontekstual papan panggonan sing dicethakake. Tuturan kasebut minangka omongan saka panutur yaiku Wak Dollah menyang Jono minangka mitratutur sing konteks kontekstuale awujud dalan budhal menyang mesjid minangka papan panggonane. Bisa dibuktekake ing ukara “**Iki dalane uwong budhal nang mesjid. Pantes tah mbok gawe mendem**”.

4.3.2 Konteks Aksional

Ngenani tumindak, aksi utawa prilaku-prilaku *non verbal* kang ngiringi tuturan kaya dene: ngguyu, mbesengut, mandeng, mbusungake dhadha, lan sapiturute.

4.3.2.1 Konteks Aksional Ngguyu

(31) Aseng : (Karo mringis) Aku sih wis buka ket lohor mau Jack, Hahaha.

Zaki : Gak takon lek raimu Seng.

Aseng : (Dengan mringis) Aku sih sudah buka dari dzuhur tadi Jack, Hahaha.

Zaki : Nggak tanya kalau kamu Seng.

Dhata (31) ditindakake dening panutur lanang, umure rumaja, status pendhikihikan sedhengan. Mitratutur lanang, umur rumaja, status pendhidhikan dhuwur. Sesambungan antarane kekarone yaiku kanca. Cecaturan kasebut kedaden ing restoran utawa *cafe* nalika panutur lan mitratutur semayan buka bareng. Panutur lan mitratutur ngrembag ngenani panutur sing ora pasa amarga seje agama. Mitratutur mangerteni apa karep saka tuturan sing diandharake dening panutur minangka kancane.

Dhata (31) nduweni teges yen tuturan kuwi nduweni konteks aksional ngguyu. Amarga arupa tuturan sing diiringi tumindak, aksi utawa prilaku-prilaku *non verbal*. Ing dhata iki nggambarake sawijine tuturan sing ngasilake teks adhedhasar kontekstual aksional ngguyu. Tuturan kasebut minangka omongan saka panutur yaiku Aseng menyang Zaki minangka mitratutur sing diiringi konteks aksional awujud ngguyu. Bisa dibuktekake ing ukara “**(Karo mringis) Aku sih wis buka ket lohor mau Jack, Hahaha.**”.

4.3.2.2 Konteks Aksional Mbesengut

(32) Mat Soleh : Hlooo. Ngawur ae. Aku saiki wes mulai enjoy melok EO! Event organizer! Nah. Bek'e awakmu kabeh kate nggawe acara serahna aku ae! Rega kanca! Eh Jack! Apaa koen? Kok mbecungik ae ket mau?

Aseng : Biasa Leh. Kaya gak weruh kancamu iki ae.

Mat Soleh : *Lhooo. Ngawur saja. Aku sekarang sudah mulai enjoy ikut EO, Event organizer. Nah. Siapa tau kalian semua mau bikin acara serahkan aku saja, harga teman. Eh Jack? Kenapa kamu? Kok cemberut saja dari tadi.*

Aseng : *Biasa Leh. Kaya nggak tau temanmu ini saja.*

Dhata (32) ditindakake dening panutur lanang, umure rumaja, status pendhikihikan sedhengan. Mitratutur lanang, umur rumaja, status pendhidhikan dhuwur. Sesambungan antarane kekarone yaiku kanca. Cecaturan kasebut kedaden ing warung kopi wayah awan nalika panutur lan mitratutur cecaturan ngrembug ngenani Zaki. Mitratutur mangerteni apa karep saka tuturan sing diandharake dening panutur minangka kancane.

Dhata (32) nduweni teges yen tuturan kuwi nduweni konteks aksional mbesengut. Amarga arupa tuturan sing diiringi tumindak, aksi utawa prilaku-prilaku *non verbal*. Ing dhata iki nggambarake sawijine tuturan sing ngasilake teks adhedhasar kontekstual aksional

mbesengut. Tuturan kasebut minangka omongan saka panutur yaiku Mat Soleh menyang Aseng minangka mitratutur sing diiringi *konteks aksional* awujud mbesegut sing dilakokake dening paraga Zaki/Jack. Bisa dibuktekake ing ukara **"Eh Jack! Apaa koen? Kok mbecungik ae ket mau?"**.

4.3.3 Konteks Psikologis

Ngenani kahanan psikis lan mental sing iring tuturan kayata : sedhih, bagya, nesu, semangat lan sapiturute.

4.3.3.2 Konteks Psikologis Bagya

- (33) Wak Dollah : Alhamdulillah, anak ana lulus! Anak ana lulus! Umi! Zaki wisudha Mi!
- Mariam : Haaa? Serious? Alhamdulillah! Selamat ya, Nak! Kapan acara wisudhane?
- Wak Dollah : Alhamdulillah, anakku lulus! Anakku lulus! Umi! Zaki wisuda Mi!
- Mariam : Haaa? Serious? Alhamdulillah! Selama ya, Nak! Kapan acara wisudhanya

Dhata (33) ditindakake dening panutur lanang, umure diwasa, status pendhidikan sedhengan. Mitratutur wadon, umur diwasa, status pendhidikan sedhengan. Sesambungan antarane kekarone yaiku bebojoan. Cecaturan kasebut kedaden ing toko "Abdullah Muslim Shop" wayah awan nalika panutur oleh kabar yen anake lulus kuliah. Mitratutur mangerteni apa karep saka tuturan sing diandharake dening panutur minangka bojone.

Dhata (33) nduweni teges yen tuturan kuwi kalebu *konteks psikologi* bagya. Amarga arupa tuturan sing diiringi karo kahanan psikis lan mental ing tuturane sing arupa rasa bagya. Tuturan kasebut minangka omongan saka panutur yaiku Wak Dollah menyang Mariam minangka mitratutur kanthi *konteks psikologi* bagya. Bisa dibuktekake ing ukara **"Alhamdulillah, anak ana lulus! anak ana lulus! Umi! Zaki wisudha Mi!"**.

4.3.3.3 Konteks Psikologis Nesu

- (34) Wak Dollah : Kuliah males, sholat males, ngrewangi njaga toko males, kate dadi apa arek iku.
- Mariam : Astaghfirullah! Kate budhal sembahyang kok murang-muring sih Bi.
- Wak Dollah : Kuliah males, sholat males, membantu jaga toko males, mau jadi apa anak itu.

Mariam : Astaghfirullah! Mau berangkat sembahyang kok marah-marah sih Bi.

Dhata (34) ditindakake dening panutur lanang, umure diwasa, status ekonomi sedhengan. Mitratutur wadon, umur diwasa, status ekonomi sedhengan. Sesambungan antarane kekarone yaiku bebojoan. Cecaturan kasebut kedaden ing ruwang tengah omah wayah meh subuh nalika panutur lan mitratutur cecaturan ngrembug ngenani anake. Mitratutur mangerteni apa karep saka tuturan sing diandharake dening panutur minangka bojone.

Dhata (34) nduweni teges yen tuturan kuwi kalebu *konteks psikologi* nesu. Amarga arupa tuturan sing diiringi karo kahanan psikis lan mental ing tuturane sing arupa rasa nesu. Tuturan kasebut minangka omongan saka panutur yaiku Wak Dollah menyang Mariam minangka mitratutur sing *konteks psikologine* awujud nesu sing dilakokake dening paraga Zaki/Jack. Bisa dibuktekake ing ukara **"Kuliah males, sholat males, ngrewangi njaga toko males, kate dadi apa arek iku."** lan ditegesi ing dhialog mitratutur sing nggambarake nesune panutur yaiku **"Astaghfirullah! Kate budhal sembahyang kok murang-muring sih Bi"**.

PANUTUP

Bab V bakal ngandharake loro sub bab yaiku (1) dudutan lan (2) pamrayoga saka tindak tutur ilokusi sajrone film "JACK" sutradhara M. Ainun Ridho. Luwih cethane bakal dijlentrehake ing ngisor iki :

5.1 Dudutan

Adhedhasar saka asile panliten tindak tutur ilokusi sajrone film "JACK" sutradhara M. Ainun Ridho, ngasilake dudutan ngenani wujud tindak tutur ilokusi sing ana lan kedaden ing sajrone film "JACK". Saka lima jinis tindak tutur sing wis digolongake dening Searle sajrone Leech, ana papat tindak tutur ilokusi sing kedaden ing sajrone film iki. Jinis sing kalebu yaiku jinis tindak tutur nuduhake/asertif, tindak tutur ilokusi ngarahake/dhirektif, tindak tutur ilokusi ngawasi/komisif lan tindak tutur ilokusi pangakon/ekspresif kejaba jinis tindak tutur ilokusi deklaratif/establisif.

Saka kapapat perangan jinis tindak tutur ilokusi iki uga diperang dadi perangan sing luwih cilik maneh. Kaya dene jinis tindak tutur ilokusi nuduhake/asertif sing dumadi sajrone film "JACK" yaiku (1) tindak tutur ilokusi nuduhake/asertif nyatakake, (2) menehi pamanggih, (3) ngandharake, (4) menehi ngerti, (5) nyatakake ora, lan (6) nuduhake/asertif ngeyel. Jinis tindak tutur ilokusi ngarahake/dhirektif sing dumadi sajrone film "JACK" yaiku (1) tindak tutur ilokusi ngarahake/dhirektif njaluk, (2) takon, (3) menging, (4) mrentah, lan (5) nuturi. Jinis tindak tutur ilokusi ngawasi/komisif sing ana sajrone film "JACK" yaiku (1) tindak tutur ilokusi ngawasi/komisif janji, (2) nawani, lan (3) semayan. Dene pungkasan tindak tutur ilokusi pangakon/ekspresif sing dumadi sajrone film "JACK" yaiku (1) tindak tutur ilokusi pangakon/ekspresif njaluk

pangapura, (2) bagya, (3) atur salam, (4) pamit, (5) tindak tutur ilokusi pangakon/ekspresif panuwun, lan (6) njaluk sepura.

Tujuwan tindak tutur ilokusi sing ana sajrone film “JACK” yaiku ana saingan/kompetitif, maremake/konvivial lan rerembagan/kolaboratif. Tujuwan saingan/kompetitif dhewe kaperang dadi subab cilik maneh yaiku mrentah, njaluk lan nuntut. Dene tujuwan maremake/Konvivial kaperang dadi subab nawani, ngundang, nyapa, atur panuwun lan atur bagya. Lan pungkasan tujuwan rerembagan/kolaboratif kaperang dadi loro yaiku nyatakake lan menehi ngerti. Konteks tindak tutur ilokusi sajrone film “JACK” karya M. Ainun Ridho ana telu yaiku kapisan konteks kontekstual kaya dene papan panggonan. kaloro konteks aksional sing kaperang konteks aksional ngguyu lan konteks aksional mbesengut. katelu konteks psikologis sing kaperang dadi konteks psikologis bagya lan konteks psikologis nesu.

5.2 Pamrayoga

Asil panliten iki mujudake wujud tindak tutur ilokusi, tujuwan panutur lan konteks tutur sajrone film “JACK” sutradhara M. Ainun Ridho. Katelune bisa dideleng kanthi lelandhesan struktur sosial lan relasi sosial kang diteliti dening panliti lan durung nganti jeru. Dhata kang bisa dijupuk dening panliti saka sajrone film “JACK” iki uga dirasa kurang jangkep, uga bab-bab liya saka wujud panliten iki uga isih sempit lan adoh saka tembung sampurna. Mula panliti saka tindak tutur ilokusi sajrone film “JACK” sutradhara M. Ainun Ridho nduweni pangajab supaya bakal ana panliten liya kanthi objek sing beda kanggo pangrembakane kajian tindak tutur ilokusi. Para pamaca kang nduweni minat menyang kajian pragmatik mligine tindak tutur supaya luwih jeru nggone nyinaoni apa sejatine lan ana ing sajrone tindak tutur ilokusi.

KAPUSTAKAN

Chaer, Abdul. 2007. *Leksikologi & Leksikografi Indonesia*. Jakarta: Rineka Cipta.

Cummings, Louise. 2007. *Pragmatik Sebuah Perspektif Multidisipliner*. Jogjakarta : Pustaka Belajar.

Creswel, Jhon W. 2017. *Researc Design : Pendekatan Metode Kualitatif, Kuantitatif, dan Campuran*. Yogyakarta: Pustaka Pelajar.

Imbrahim, Syukur, Abd. 1993. *Kajian Tindak Tutur*. Surabaya: Usaha Nasional.

Laksono, Kisyani. 2014. *Pedoman Penulisan Skripsi Program Sarjana Strata Satu (S-1) Universitas Negeri Surabaya*. Surabaya : Universitas Negeri Surabaya.

Pangaribuan, Tagor. 2008. *Paradigma Bahasa*. Yogyakarta: Graha Ilmu.

Samsuri. 1987. *Analisis Bahasa*. Jakarta: Penerbit Erlangga.

Sudaryanto. 1991. *Tata Bahasa Baku Bahasa Jawa*. Yogyakarta: Duta Wacana University Press.

Sujarweni, Wiratna V. 2019 *Metodologi Penelitian*. Yogyakarta: Pustaka Baru.

Ullmann, Stephen. 2014. *Pengantar Semantik*. Yogyakarta: Pustaka Pelajar.

Trisakti. Mintowati, Maria. 2019. *Pedoman Penulisan Karya Tulis Ilmiah Mahasiswa Fakultas Bahasa dan Seni*. Surabaya : Universitas Negeri Surabaya

Yule, George. 2014. *Pragmatik*. Yogyakarta: Pustaka Pelajar.

Alfi, Fithria. 2016. *Tindak Tutur Konstatif dalam Debat Presiden*. Skripsi tidak diterbitkan. Universitas Negeri Yogyakarta.

Apriastuti, Ni Nyoman AA. 2017. *Bentuk, Fungsi, dan Jenis Tindak Tutur dalam Komunikasi Siswa kelas IX Unggulan SMP PGRI 3 Denpasar*. Jurnal Ilmiah Pendidikan dan Pembelajaran. Universitas Pendidikan Ganesha.

Beha, Arifin. 2019. *Film “JACK” dari Surabaya untuk Indonesia*. Artikel Online : Kompasiana. <https://www.kompasiana.com/arifinbeha/5cd2f0ff95760e533077ae42/film-jack-dari-surabaya-untuk-indonesia>

Dina, Mariyama. 2019. *M. Ainun Ridho, Sutradara Sekaligus Produser Film Serba Surabaya JACK*. Artikel Online : JawaPos.com <https://www.jawapos.com/features/19/05/2019/m-ainun-ridho-sutradara-sekaligus-produser-film-serba-surabaya-jack/>

Fauziah, Nia. 2010. *Tindak Tutur Masyarakat Jawa dan Madura Di Desa Jeruk Kecamatan Krian Kabupaten Sidoarjo*. Skripsi tidak diterbitkan. Surabaya JPSI FBS Unesa.

Margalitadze, Tinatin. 2014. *Polysemous Models of Words and Their Representation in a Dictionary Entry*. Jurnal Lexicographic : Centre Ivane Javakhishvili Tbilisi State University.

Mu’ayyanah, Fadlitatul. 2016. *Tindak Tutur Kesatuan Santri Putri Pondok Pesantren Sabilillah Lakarsantri Surabaya*. Skripsi tidak diterbitkan. Surabaya JBSI FBS Unesa.